

TAIDEHISTORIAN SANASTO

Tekijät:

Leena Valkeapää (toimitus)
Ulla Salmela (toimitus, taitto)
Elina Bonelius (kuvat)

Jyväskylän yliopisto
TAIKU / Taidehistoria
1997

pdf-versio 2003

ISBN 951-34-0991-0

© Tekijät, Taidehistorian oppiaine

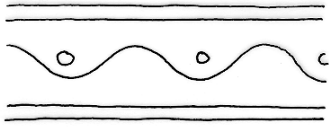
ALKUSANAT

Taidehistoria kattaa historiatieteiden tapaan mittavan alueen sekä ajallisesti että maantieteellisesti, esihistoriasta nykyhetkeen, agorasta avantgardeen. Taidehistorian tutkimuksen kohde sisältää laajan kirjon esineitä ja ilmiöitä, joiden käsittely edellyttää runsasta termistöä. Termistön selkeä ja johdonmukainen käyttö ja määrittely on tästä syystä oleellinen tekijä taidehistorian tutkimusta, tuntemusta ja kommunikaatiota yleensä.

Täsmällisen terminologian merkitys tulee esille yksittäisten termien määrittelyn vaikeudessa. Jokaisesta termistä avautuu loppumaton käsitteiden ketju, jokainen määrittely ottaa mukaan tietyt asiat ja sulkee toiset ulkopuolelleen. Terminologia avaa myös oven tieteen sisäiseen maailmaan, sen tieteenteoreettisiin ja metodologisiin virtauksiin, näkökulmien ja painotusten eroihin.

Edessäsi on silloisella taidehistorian laitoksella vuosina 1996 ja 1997 uudistettu taidehistorian sanasto, joka pohjautuu osaksi aikaisempaan, jo 1970-luvulla laadittuun opintomonisteeseen. Hakusanojen lähteenä on käytetty lukuisia alan hakuteoksia ja tutkimuskirjallisuutta.

A

AALTONAUHA, aallonmuotoinen jatkuva ornamenttiaihe.

ABAKUS, pylvään nelikulmainen katelaatta, lähinnä palkistoa oleva kapiteelin ylin osa, jolla palkisto välittömästi lepää.

ABBEY (engl.), luostari, suuri luostari kirkko.

ABSIDI, ks. apsis.

ABSTRAKTI TAIDE, ei-näkyvää objektiivista todellisuutta esittävä taide.

ABSTRAKTI EKSPRESSIONISMI, amerikkalainen abstrakti taidesuunta toisen maailmansodan jälkeen. Toimintamaalaus, action painting, kuvaa suunnan työskentelytapaa.

AD VIVUM (lat.), elävän mallin mukaan.

ADAM-TYYLI, englantilainen uusklassinen huonekalu- ja sisustustyyli, joka on saanut nimensä taidepuuseppäveljeksistä Robert (1728-92) ja James (k. 1792) Adamista.

ADORANTTI, kohotetuin käsin rukoilemassa esitetty henkilö.

ADRESSI, grafiikassa kustantaja- ja taidekauppiaan nimi ja joskus osoite. Merkitään exc., exct. tai excudit.

AGORA, antiikin kreikkalaisen kaupungin tori. Vrt. forum.

AKANTHUS, akantti. Välimeren maissa kasvava kasvi, jonka poimuksia ja liuskaisia lehtiä on käytetty koristeaiheina esim. korinttilaisessa ja kompositakapiteelissa.

AKROPOLIS, antiikin kreikkalainen kaupungin muuta kaupunkia korkeammalla oleva linnoitettu osa, jossa sijaitsivat tärkeimmät temppelit ja muut julkiset rakennukset.

AKROTERION, antiikin arkkitehtuurissa päätykolmion kulmissa käytetty tavallisesti palmetinmuotoinen, mutta myös ihmis- tai eläinfiguuria esittävä veistoskoriste. Vrt. antefiksi.

AKRYYLIMAALI, nopeasti kuivuva syntettilinen maali.

AKSIAALINEN SOMMITELMA, keskiviivan, -akselin varaan tehty sommitelma. Esim. termit aksiaalinen pohjakaava ja aksiaalinen fasadijäsmentely.

AKTIVISTINEN TAIDE, prosesseja painottavaa taidetta, joka pyrkii aktiivisesti muuttamaan asioiden tilaa, esimerkiksi ihmisten ehtoja. Eroaa perinteisestä poliittisesta taiteesta siten, ettei säilytä kriittistä etäisyyttä, vaan on osallistuvaa ja emotionaalisuutta korostavaa. A. taiteessa korkeakulttuurinen taiteen traditio (tyyli ja estetiikka) yhdistyy usein sosiaaliseen toimintaan.

AKVARELLI, vesivärimaalaus. Sideaineena vesiliukoinen arabikumi (gummi arabicum).

AKVATINTA, pinta- eli sävyövytys. Graafinen syväpainomenetelmä, jonka jälki muistuttaa laveerausta.

AKVEDUKTI, erit. antiikin roomalaisten tekemien vesijohtojen siltarakennelmat, joiden avulla vesikourun kaltevuus saatiin tasaisesti laskevaksi vaihtelevassa maastossa.

AL SECCO (it.), ks. seccomaalaus.

ALLA PRIMA (it.), öljyvärimaalauksen suoritustapa, jossa kuva heti alusta sivellään valmiiksi lopulliseen asuunsa ilman alusmaalauks- ja viimeistelyvaiheita.

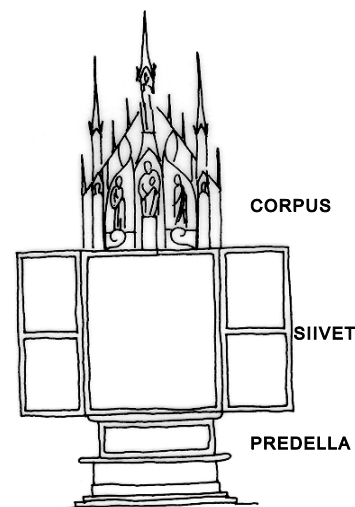
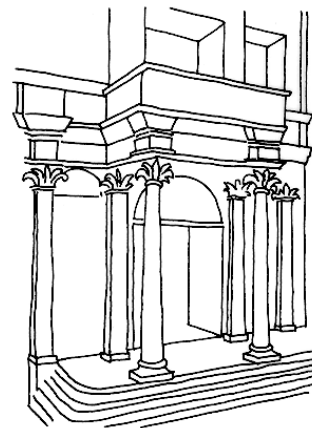
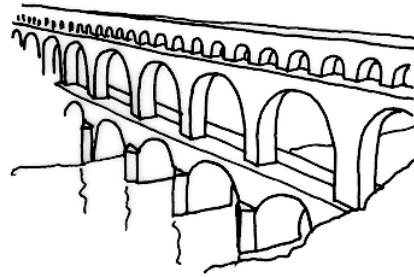
ALLEGORIA, kohteen vertauskuvallinen esittämistapa. Allegorian tekniikkana on usein personifikaatio, jossa abstrakteja käsitteitä, luonnonvoimia ja -esineitä symboloidaan ihmis- tai eläinhahmoilla. Ks. metafora.

ALTAANI, pilareiden, pylväiden, holvikaarien tms. kannattama, kattamaton rakennuksen rungon tasanne, joka toimii kuten parveke.

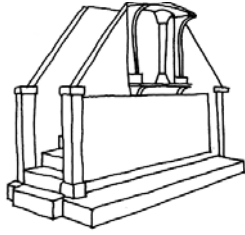
ALTTARI, uskonnollisten kulttimenojen keskeisen tapahtumapaikan, "uhripaikan", kaluste. Kristinuskossa pöydän muotoinen.

ALTTARIKAAPPI, ks. alttarilaite.

ALTTARILAITE, alttariin liittyvä rakenne, johon kuuluu maalauksia ja/tai veistoksia. Keskiajalla alttarin yläpuolella oli usein alttarikaappi, jonka osia ovat corpus, predella ja siivet. Ks. diptyykki, triptyykki, polyptyykki ja pentatyykki.

ALTTARITAUHU, yksi- tai moniosainen kehystetty taulumaalaus alttarin yhteydessä.

ALUSLAATTA, nelikulmainen tai pyöreä pylväänjalan, balusterin, veistoksen tai suuren kalusteen alla oleva laatta.

AMBO, varhaiskristillisten ja keskiaikaisten kirkkojen kivinen lukupulpetti, joita oli yksi kummallakin puolella alttaria. Saarnatuolin edeltäjä.

AMBULATORIO, ks. kuorikäytävä.

AMFIPROSTYLOS, kreikkalainen temppeli, jonka cellan edessä ja takana avoimet, neljän pylvään rajaamat katetut ulkotilat.

AMFITEATTERI, portaittain kohoava katsomo, jonka muoto voi vaihdella puolipyöreästä täyteen ympyrään ja johon liittyy näyttämö tai esityspaikka.

AMFORA, suuri kaksikorvainen, lyhytkaulainen, tavallisesti jalallinen saviastia, jota käytettiin antiikin aikana viinin, öljyn ja viljan säilytykseen.

AMORIINI, kuvataiteessa lapsena kuvattu lemменjumala, usein siivekäs ja alaston. Vrt. Cupido, kerubi, erootti ja putto.

ANASTASIS, bysanttilainen kuva-aihe, jossa Kristus laskeutuu tuonelaan herättämään kuolleet tai jossa Kristuksen tai Vanhan testamentin pyhien ylösnouseminen.

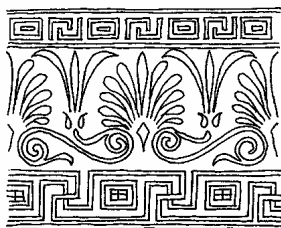

ANTATEMPPELI, klassisen antiikin yksinkertaisin temppelityyppi, jossa sivuseinien jatkeet, antat, ja niiden väliin sijoitetut kaksi pylvästä rajaavat oviaukon eteen muodostuvan avoimen katetun tilan.

ANTEFIKSI, antefix. Antiikin rakennustaiteessa tiili- ja marmorikattojen räystäälle saumatiilirivien päätteeksi asetettu pysty-laatta. Vrt. akroterion.

ANTEMENSALE, alttarin etusivun koristeellinen puu- tai metalliverhous. Vrt. antependium.

ANTEPENDIUM, alttarin etusivun kankaasta valmistettu koristeellinen verhous. Käytetään myös samassa merkityksessä kuin antemensale-termiä.

ANTHEMION, nauhaornamentti, jonka muodostavat maalattuina tai kohokuvina esitetyt tyylitellyt kasviaiheet, tavallisesti

lootus ja palmetti. Käytettiin antiikin rakennus- ja koristetaiteessa.

ANTITEETTINEN RYHMÄ, kasvokkain symmetrisesti asetettu figuuripari tai -ryhmä.

APOKALYPTINEN MADONNA, aurinkoon puettu madonna. Neitsyt Marian kuvatyyppi, jossa säteiden ympäröimä Maria seisoo kuunsirpin päällä. Synonyymi immaculata conceptio l. synnitön sikiäminen.

APOSTOLIT (ja heidän attribuuttinsa), Pietari (avain), Paavali (miekka), Andreas (Andreaksen risti), Jaakob vanhempi (pyhiinvaeltajan puku, sauva ja simpukankuori tai kuvattu voittoisana ratsastajana), Johannes (bysanttilaisessa taiteessa parrakas vanhus, länsimaisessa parraton ja lempeäkasvoinen, kädessä kalkki, josta kohottautuu käärme), Filippus (ristisauva tai Antoniuksen risti), Bartolomeus (kirja ja veitsi, joskus nyljetty ihmisennahka), Tuomas (peitsi ja suorakulma), Matteus (kukkaro, piilukirves tai miekka), Jaakob nuorempi (vanutusjousi, nuija, sauva tai lippu), Juudas Iskariot (kukkaro) ja Mattias (peitsi ja kirves).

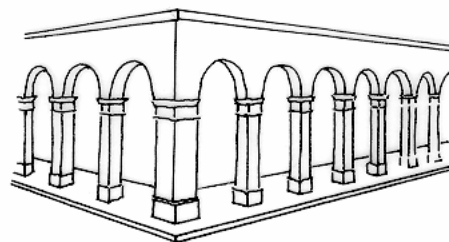
APPLIKAATIO, päällikekoristelu. Kangas- tai nahkapohjalle kiinnitetään useimmiten samasta materiaalista leikattuja koristekuvioita ompelemalla tai liimaamalla.

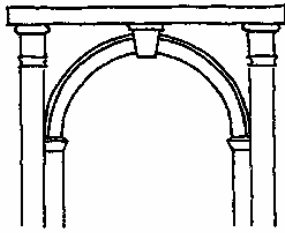
APSIS, pohjaltaan puolipyöreä tai monisivuinen, usein puolikupolin kattama huonetilan päätte; kirkon kuori. Synonyymi absidi. Ks. basilika.

ARABESKI, arabialaisesta taiteesta peräisin oleva akanthus-, palmetti- ja köynnösaiheinen koristekuvio, joka perustuu myöhäisantiikin esikuviiin. Nimitystä käytetään myös renessanssiajan koristekuvioista, joissa on yhdistetty kaartuvia viivoja, kukkia, hedelmiä ja figuureja. Vrt. groteski.

ARKAIINEN, jonkin kulttuurin yksinkertaista ja jäyhää varhaisvaihetta tarkoittava ilmaus. Rajoitetussa merkityksessä antiikin Kreikan varhainen taidekausi.

ARKADI, pylväiden tai pilarien kannattama holvikaarisarja. Joskus myös katettu käytävä, jota tällainen arkadi reunustaa. Seinäpintaan muodostettua koristeellista hovi-kaarisarjaa kutsutaan valearkadiksi.

ARKKITEHTONINEN, rakennustaiteelle ominainen.

ARKKITRAAVI, liitinpalkki. Antiikin rakennustaiteessa palkiston alin osa, joka lepää pylväiden kapiteelien päällä ja kannattaa kattorakenteita. Synonyymi epistyyli. Ks. pylväsjärjestelmä.

ARKKIVOLTTI, pylväiden tai pilareiden kannattama kaari, vastaa pylväs - palkki - rakenteen arkkitraavia.

ART DECO, art nouveausta ja kubismista vaikutteita saanut koristeellinen sisustustyyli n. 1910-1950.

ART NOUVEAU (ransk.), Jugend (saks.), Modern Style (engl.). Historismista irti pyrkinyt tyyliä 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Tyypillisiä piirteitä orgaanispe- räiset kaarevat aiheet ja epäsymmetrisuus.

ARTE POVERA (it.), ilmaismateriaaleja käyttävä minimalistinen taidesuunta.

ARTEFAKTI, ihmisen valmistama esine vastakohtana luonnonesineelle.

ARTS AND CRAFTS -LIIKE, käsityötaitoa elvyttänyt ja esinesuunnittelun tason parantamiseen pyrkinyt uudistusliike 1800-luvun jälkipuolen Englannissa.

ASEHUONE, usein kirkon eteläsivulle sijoitettu eteistila.

ASETELMA, kuva, jonka aihe koostuu ase- telluista esineistä tai luonnonaiheista. Saks. Stilleben, ransk. nature morte, engl. still life.

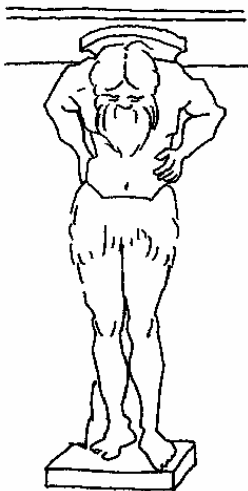
ASSEMBLAASI, assemblage (ransk.). Taideteokseksi koottu esineryhmä. Vrt. kollaa- si, installaatio ja tilataide.

ASYMMETRIA, epäsymmetrisuus.

ATLANTTI, miespuolinen kannattajahahmo arkkitehtuurissa. Vrt. karyatidi.

ATRIUM, alun perin antiikin roomalaisen asuinrakennuksen osin kattamaton pää- huone, jonka ympärillä muut huoneet olivat. Ks. domus. Myös basilikan esipiha sekä nykyisin julkisen rakennuksen suuri läpikul- kutila tai joskus pientalon sisäpiha.

ATTIKA, (klassisessa) arkkitehtuurissa kattolistan yläpuolelle kohoava horisontaa- linen ja tavallisesti suorakulmainen koriste-

koroke. Attikakerros on muita matalampi yläkerros.

ATTRIBUOINTI, taideteoksen osoittaminen tietyn tekijän tekemäksi.

ATTRIBUUTTI, tunnuskuva, esine, joka liitetään tunnusmerkinä johonkin henkilöön, mytologiseen hahmoon, jumaluuteen, pyhimykseen jne. tämän tunnistamiseksi.

AULA, asuinhuoneiden tai näiden edessä olevan pylväikön ympäröimä sisäpiha kreikk. asuinrakennuksessa. Myöhemmin sanaa on käytetty useissa eri merkityksissä, mm. juhlasali tai suuri eteinen.

AUREOLA, sädekehä. Synonyymeja gloria ja nimbus. Vrt. mandorla.

AUTOMATISMI, taiteellinen luominen ilman tietoisuuden ohjausta.

AVANTGARDE, edelläkävä, kokeileva ja uusia ilmaisuja etsivä taide. Taiteen avantgardepyrkimykset eli esteettinen a. voidaan jakaa formalistiseen ja historialliseen avantgardeen. F. avantgarden painopiste on taiteen ilmaisumahdollisuuksien kehittämisessä ja muodon uudistamisessa. F. a. on sidoksissa taiteen kulloiseenkin historialliseen kehitysvaiheeseen, kun taas historiallisella avantgardella tarkoitetaan ennen toista maailmansotaa esiintyneitä radikaaleja avantgardeliikkeitä, erityisesti futurismia, dadaa ja surrealismia, sekä niiden seuraajia, ns. neoavantgardeilmiöitä, 1960-luvulla. H. avantgarden painopiste oli taiteen ja arkielämän suhteissa, se oli poliittista ja halusi uudistaa taidetta instituutiona.

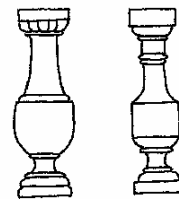
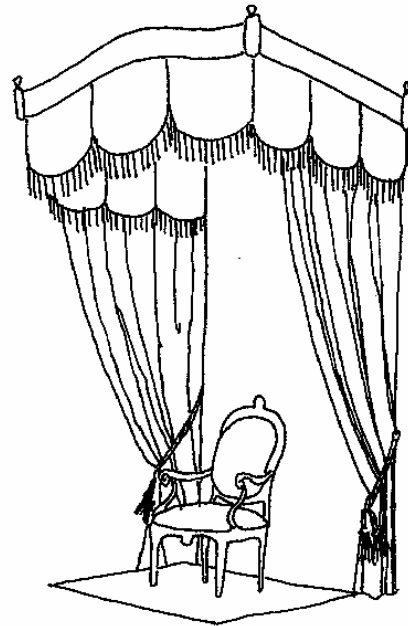
AVERSSI, rahan ja mitalin etupuoli. Takapuoli reverssi.

B

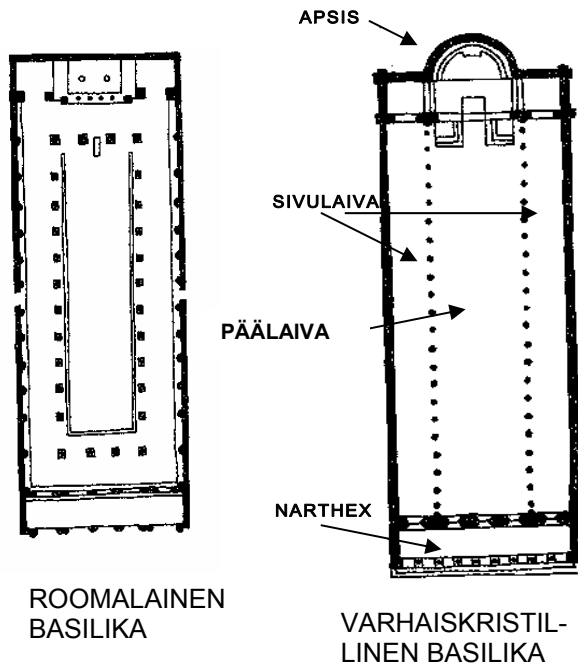
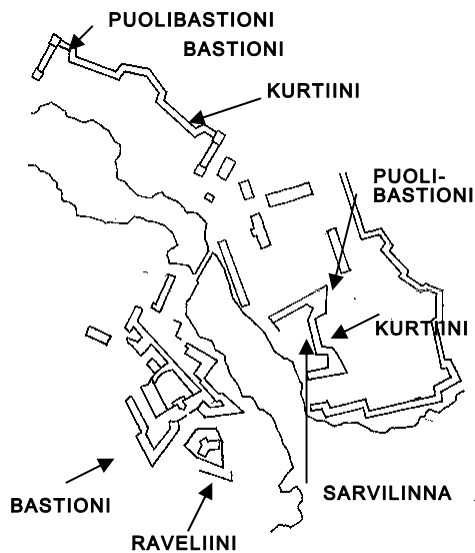
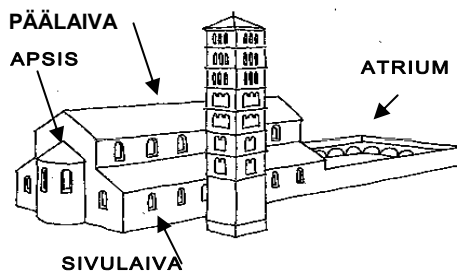
BAASI, pylvään jalkaosaa.

BALDAKIINI, kunniakatos, yleisimmin valtaistuimen tai alttarin yläpuolella, mutta voi juhlistaa myös vuodetta tai portaalia tms. Valmistettu kankaasta, puusta tai metallista.

BALUSTERI, balustradin profiloitu pylväs.

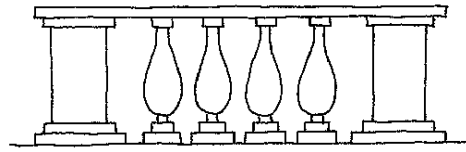

ROOMALAINEN
BASILIKAVARHAISKRISTIL-
LINEN BASILIKA

KRUUNULINNA

BALUSTRADI, rintanoja, jossa on pienten pylväiden, balusterien, kannattama palkki.

BAPTISTERIO, kastekirkko tai -kappeli, usein pyöreä tai kahdeksankulmainen. Peräisin varhaiskristilliseltä ajalta.

BARBIZONIN KOULUKUNTA, ranskalainen maisema- ja laatukuvamaalauksen ryhmä 1800-luvulla. Työskentelivät Barbizonin kylässä lähellä Fontainebleautta.

BASILIKA, roomalaisten kehittämässä muodossa julkiseen käyttöön tarkoitettu suorakaiteen muotoinen pylväshalli, joka omaksuttiin varhaiskristillisellä ajalla kirkkorakennuksiin. Basilikan päätila jaetaan kahdella tai neljällä pylväsrivillä kolmi- tai viisilaivaiseksi. Muita korkeampi päälaiva voidaan valaista klerestorioikkunoilla. Päälaiva päättyy idässä apsikseen. Lännessä on eteishalli narthex ja esipiha atrium.

BASTIONI, 1500 - 1700 -lukujen linnoituksessa ulospäin työntyvä monikulmainen varustus.

BAUHAUS, saksalainen taideteollisuus- ja arkkitehtuurikorkeakoulu, josta tuli modernin suunnittelun tiennäyttävä. Perustettiin 1919 Walter Gropiuksen johdolla Weimariin. Siirtyi 1925 Dessauhun, jossa toimi kunnes natsit lakkauttivat sen 1933.

BAUHÜTTE (saks.), alkuaan rakennuksilla työskennelleiden kivenhakkaajien ja työmiesten työsuojat. Nimitystä käytettiin kivenhakkaajien ja rakennustyöläisten työhuonekunnista ja yhtymistä.

BEMA, alkuaan antiikin kreikkalainen puhujakoroke. Varhaiskristillisessä kirkossa papistolle tarkoitettu korotettu lava. Ortodoksisissa kirkkoissa ikonostaasin takana oleva koroke.

BIBLIA PAUPERUM (lat.), suom. köyhäinraamattu. Keskiajan puupiirroksin kuvitettu Raamattu. Ks. typologinen kuvaustapa.

BIEDERMEIER, 1800-luvun alkupuoliskolla varsinkin saksalaisella kielialueella suosittu sisustustyyli, jota voidaan pitää uusklassisen empiretyylin porvarillistuneena versiona. Alunperin ironisoiva nimitys tulee Fliegende Blätter -lehden koomisista sarjakuvahahmoista Biedermannista ja Bummelmeierista.

BLAUE REITER, DER, 'sininen ratsastaja'. 1911 perustettu saksalaista ekspressionismia edustava taiteilijaryhmä. Nimensä se sai Wassily Kandinskyn maalauksesta ja tämän yhdessä Franz Marcin kanssa toimittamasta taidekalenterista.

BLOKKIKIRJA, ks. laattakirja.

BOTTEGA (it.), taiteilijan tai käsityöläisen työpaja tai siellä mestarin valvonnassa tehty taideteos.

BRAKTEAATTI, suurikokoinen mitalia muistuttava kultainen tai kullattu rintariipus kansainvaellusajalta, n. 400-500-luvuilta. Nimitystä käytetään myös ohuista, vain toiselta puolelta lyödyistä hopearahoista.

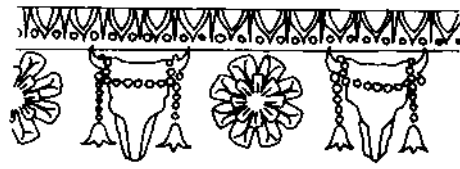
BREVIARIUM, horarium, saks. Studienbuch, ransk. livre d'heures. Rukouskirja, joka sisältää psalmeja, rukouksia, raamatuntekstejä ym. rukoushetkiä varten.

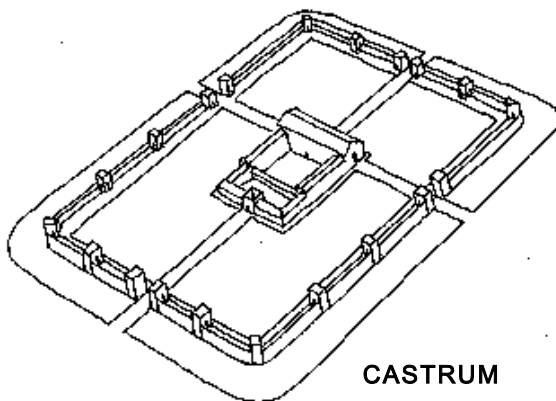
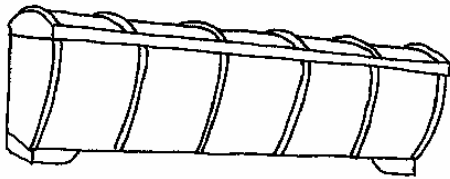
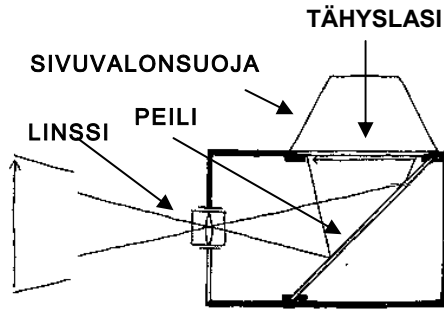
BRÜCKE, DIE, saksalainen ekspressionistinen taiteilijaryhmä 1905-1913. Sen perustivat Dresdenissä E. L. Kirchner, F. Bleyl, E. Heckel ja K. Schmidt-Rottluff. Ryhmä vaikutti varsinkin puupiirrostaiteen elpymiseen.

BRUTALISMI, uusbrutalismi. 1954 luotu käsite, jolla tarkoitetaan selkeän konstruktivistista hahmotusta ja viimeistelemättömiä materiaalipintoja (erityisesti betonipintoja) suosivaa modernin rakennustaiteen suuntaa.

BUKRANION, antiikin perua oleva häränpääornamentti.

BULEUTERION, antiikin kreikkalainen tehtävältään lähellä nykyisiä kaupungintaloja oleva rakennus.

C

CAMERA OBSCURA (lat.), 'pimeä huone'. Optinen laite, jossa laatikon yhdellä sivulla on reikä. Sen kautta projisoituu kuva laatikon takaseinälle, josta se voidaan jäljentää paperille. Kuvan laatua voidaan parantaa sijoittamalla reikään linssi.

CAMPANILE (it.), kellotorni, erityisesti Italiassa.

CARRARA, Italiassa sijaitseva kaupunki, josta saadaan vaaleaa marmoria. Louhoksia on käytetty antiikin ajoilta asti.

CASSONE (it.), italialainen usein puuleikkauksin ja maalauksin koristettu arku, joka oli tavallisesti osa vaimon myötäjäisiä.

CASTRUM, roomalainen linnaleiri.

CATHEDRA, kathedra, piispanistuin.

CAVEA, roomalaisen teatterin katso-mo.

CELLA, klassisen temppelin osa, johon jumalankuva oli sijoitettu. Vrt. naos. Ks. esim. dipteros.

CHIAROSCURO (it.), maalaustaiteessa valohämyyn, asteittaisen valosta varjoon siirtymisen, italiankielinen nimitys. Ks. clair-obscur, sfumato.

CHICAGON KOULUKUNTA, 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa vaikuttanut arkkitehtiryhmä, joka vaikutti merkittävästi pilvenpiirtäjien kehitykseen.

CHINOISERIE (ransk.), kiinalaisaiheet 1700-luvun eurooppalaisessa rokokootaiteessa.

CHIPPENDALE, Thomas Chippendalesta (1718-79) tuotannosta alkunsa saanut englantilainen huonekalutyyli n. 1750-1830.

CIBORIUM, juomamalja tai ehtoollisleivän kannellinen säilytysastia. Ciborium-alttari muodostuu pylväistä ja niiden kannattamasta katoksesta.

CINQUECENTO (it.), 1500-luku ja sen kirjallinen ja taiteellinen tyyli Italiassa. Käytetään myös merkitsemään Italian täysrenessanssia (1500-1540). Vrt. trecento, quattrocento.

CIRE PERDUE (ransk.), vahavalumene-
telmä. Valettava kappale päällystetään
vahalla, jonka päälle tehdään muotti. Vaha
sulatetaan pois ja tilalle kaadetaan sulaa
metallia. Olennaista on, että valumuotti
rakennetaan tyhjän tilan l. vahakerroksen
molemmin puolin. Jos mallikappale teh-
dään kokonaan vahasta, koverretaan kes-
kikohta ontoksi. Onttoon kohtaan valetaan
ydin (keerna) ennen kappaleen lopullista
valua.

CLAIROBSCUR (ransk.), valohämyn rans-
kankielinen nimitys. Ks. chiaroscuro, sfu-
mato.

CLOISONNÉ, mm. emalitöissä ja lasimaa-
lauksissa käytetty vanha koristelumenetel-
mä, jossa metallilangoista tehty verkosto
täytetään eri värisillä emali- ja lasituskentil-
lä.

COBRA-ryhmä, CoBrA. Abstraktia eks-
pressionismia edustanut eurooppalainen
taiteilijaryhmä toisen maailmansodan jäl-
keen. Nimi tulee kaupungeista Copenha-
gue, Bruxelles ja Amsterdam.

CODEX (lat.), koodeksi. Käsien kirjoitettu,
kuvitettu ja sidottu kirja.

CORPS DE LOGIS (ransk.), asuttu päära-
kennus.

CORPUS (lat.), alttarikaapin keskiosa. Ks.
alttarilaite. Myös: taiteilijan tuotanto.

CORTILE (it.), italialaisen palatsin sisäpiha.

COUR (ransk.), piha.

CRAYON-MANEERI, graafinen syväpai-
nomenetelmä, jolla jäljitellään liitu- ja lyijy-
kynäpiirustuksia.

CREDO-SARJA, keskiaikaisen seinämaa-
lauksen aihe, jossa ovat apostolit ja uskon-
tunnustus.

CROQUIS (ransk.), krokii. Nopeasti elävän
mallin mukaan tehty (figuuri)piirustusharjoi-
telma.

CUPIDO, antiikin roomalaisten rakkauden
jumala, jonka toinen nimi on Amor. Vrt.
Eros.

D

DADAISMI, dada. Perinteisiä taidekäsityksiä vastustanut avantgardistinen taiteilijoiden ja kirjailijoiden kapinaliike Euroopassa ja Yhdysvalloissa 1916-1923. Sattumanvaraisesti valittu nimi tarkoittaa esimerkiksi keppihevosta.

DAGUERROTYPIA, valokuvausmenetelmä, jossa kuva kiinnitetään hopeoidulle metallilevylle, sekä tällä menetelmällä valmistettu valokuva.

DAIDALOS, kreikkalainen taruhenkilö, seppä, kaikenlaisen taidetyön myyttinen edustaja.

DAMASKOINTI, damasti-tekniikka. Erilaisia teräslaatuja yhdistetään ahjohitsauksella, jolloin teräksen pinta tulee juovaiseksi. Käytetään parantamaan teräksen ominaisuuksia ja toisaalta koristeluun.

DANCE MACABRE (ransk.), kuolemantanssi. Ruttoepidemioiden aktualisoima kuva-aihe, jossa luurangot tanssittavat ihmisiä säätyyn tai arvoon katsomatta.

DATEERAUS, ajoitus.

DECORATED STYLE, englantilaisen goottilaisen arkkitehtuurin keskeinen kausi n. 1270-1350. Ominaisia käyrät viivat ja lehtevät muodot. Ks. Early English ja Perpendicular-tyyli.

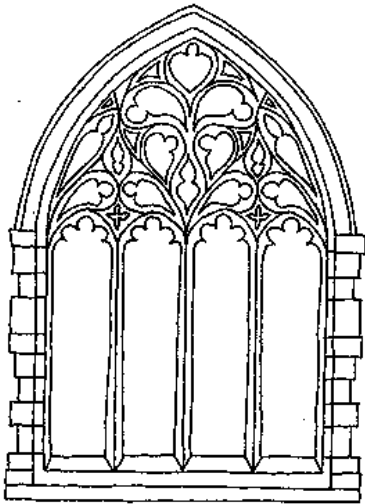
DECORUM (lat.), soveliaisuussäännöt. Mm. pylväsjärjestelmien oikeaoppinen käyttö.

DEDIKAATIOKUVA, omistekuva. Esittää taide-esineen luovuttamista tilaajalle, me-senaatille yms.

DEESIS (kr.), bysanttilaisesta taiteesta peräisin oleva kuva-aihe, jossa Kristus istuu valtaistuimella Neitsyt Marian ja Johanneksen välissä.

DEFORMAATIO, muotojen vääristely.

DEKOLLAASI, *décollage* (ransk.). Taideteos, joka syntyy repimällä materiaaleja. Olennaisia eroja kollaasiin ovat toiminnan kollektiivinen luonne sekä sen siirtäminen ateljeesta kadulle. Huom. Euroopassa kutsuttiin happeningeja dekollaaseiksi 1950- ja 1960-lukujen taitteessa.

DEKONSTRUKTIVISMI, 1990-luvun arkkitehtuurisuuntaus, joka perustuu konstruktivisen rakennusperinteen uudelleentulkitaan.

DEKORATIIVINEN, koristava, koristeellinen. Kuvataiteessa lähinnä taideteoksen ulkonaisia muotoarvoja, kuten rytmiä, viivaa ja väriä korostava koristeellinen puoli.

DETALJI, yksityiskohta.

DEUTSCHER WERKBUND, vuonna 1907 perustettu saksalaisten arkkitehtien, taiteilijoiden, suunnittelijoiden ja teoreetikoiden yhdistys, jonka tavoitteena oli luoda uusi, korkealaatuinen taideteollinen tuotanto. Loi pohjaa Bauhausille.

DILETANTTI, harrastelija. Henkilö, joka harjoittaa taidetta huvikseen, usein ilman ammatillisia edellytyksiä.

DIPTEROS (kr.), kreikkalainen temppeli, jossa cellaa ympäröi kaksinkertainen pylväskehä.

DIPTYKKI, kaksiosainen, kirjan tapaan avautuva taulu. Vrt. triptykki, pentatykki ja polyptykki.

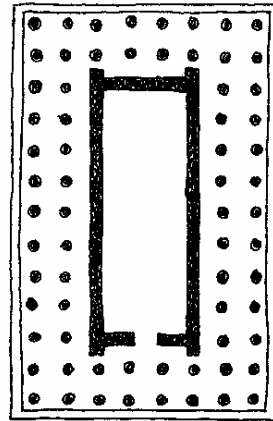
DIPYLONTYYLI, ns. Dipylon-maljakot. Antiikin kreikkalaisten saviastioiden geometrisen koristelutyylin alaryhmä. Koristeluun sisältyy ornamentteja ja geometrisiksi tyyliteltyjä kertovia kuvaesityksiä.

DISKOBOLLOS (kr.), kiekonheittäjä.

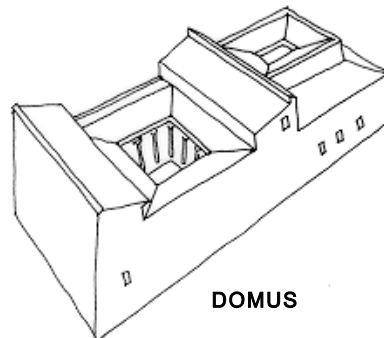
DIVISIONISMI, neoimpressionistien maalaustekniikka, jossa puhtailla pääväreillä maalataan pieninä täplinä, sekä tekniikan taustalla oleva optinen teoria. Tekniikan avulla etsittiin värien elämyksellistä sulautumista katsojan havainnossa. Vrt. pointilismi.

DOMUS (lat.), asuintalo antiikin Roomassa. Ks. domuksessa usein esiintyvät osat: atrium, peristyyli, tablinum ja vestibyyli.

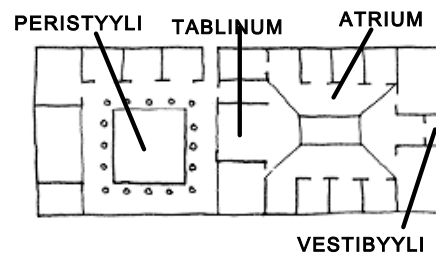
DORYFOROS (kr.), keihäänkantaja. Polykleitoksen 400-luvulla eKr. tekemä pronssi-veistos.

DIPTEROS

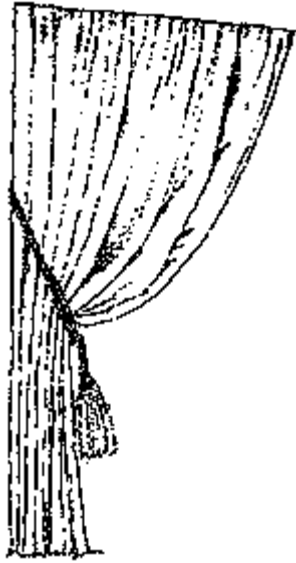

DOMUS

VESTIBYYLI

DRAPERIA, laskoksille poimutettu kangas tai verho, taiteellisesti järjestetty puku.

DREIJA, saviastioiden muovailussa käytettävä pyörivä alusta.

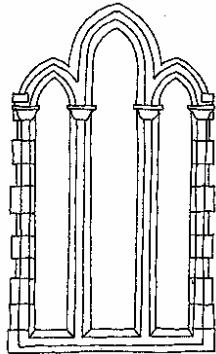
DUOMO (it.), tuomiokirkko. Piispanistuimeen liittyvä kirkko. Vrt. katedraali.

DÜSSELDORFIN KOULUKUNTA, Düsseldorfin akatemian ympärille 1800-luvun puolivälissä kehittynyt koulukunta, joka veti puoleensa runsaasti taideopiskelijoita. Tyypillistä maisemamaalaus ja laatukuvat.

DYNAAMINEN TAIDE, dynamismi. Taide, jolle ominaista liikkeen ja liikkeen tunteen korostaminen.

E

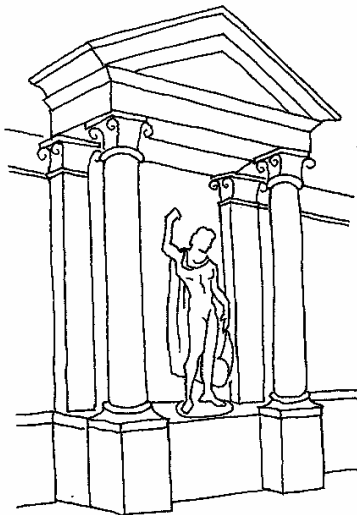
EARLY ENGLISH, goottilaisen arkkitehtuurin varhaisin muoto Englannissa n. 1175-1270. Tyypillisiä ovat välipuuttomat suippokaari-ikkunat. Vrt. Decorated style ja Perpendicular-tyyli.

EDIKULA, aedikula. Arkkitehtoninen kehysrakennelma, jossa kaksi pylvästä kannattaa palkistoa ja päätykolmiota. Käytetty veistosten katoksena tai ikkunoiden ja ovien kehysenä.

EDUSTASANNE, rakennuksen julkisivun edessä oleva avoin, portailla ja rintanojalla varustettu rakennelma.

EKINUS, klassisessa arkkitehtuurissa doorilaisen kapiteelin kuperareunainen laatta abakuksen ja pylväänvarren välissä sekä joonialaisessa kapiteelissa voluutan alla olevan munasauvalistan nimitys.

EKLEKTISMI, taiteellinen menetelmä, jossa valitaan aineksia menneiltä aikakausilta, toisten töistä, toisten taiteiden piiristä jne. ja muodostetaan oma ilmaisu niiden pohjalta.

EKSEDRA (kr.), tavallisesti istuimilla varustettu puolipyöreä syvennys. Toisinaan synonyymi apsikselle ja absidille. Myös laaja puolipyöreä rakennelma julkisessa arkkitehtuurissa tai kaupunkirakennustaiteessa.

EKSOTISMI, ei-eurooppalaisen kulttuurin, esimerkiksi japanilaisen, meksikolaisen tai primitiivisen, taiteen vaikutus länsimaiseen

taiteeseen; myös eksoottisten aiheiden käyttö taiteessa.

EKSPRESSIONISMI, 1900-luvun alusta lähtien Keski- ja Pohjois-Euroopassa esiintyneet taidesuunnat, joissa taiteilijan subjektiivinen ja tunneperäinen itseilmaisuus on nostettu taiteen päämääräksi.

EKSTERIÖÖRI, ulkopuoli.

ELEMENTARISMI, neoplastismin vapaamuotoisempi suuntaus, jossa hyväksyttiin myös diagonaalisuunnat.

EMALI, polttamalla kiinnitettävä värillinen lasimassa lasi- tai metallipinnalla.

EMBLEEMI, tunnuskuva. Ks. emblematiikka.

EMBLEMATIikka, embleemitaide. Erityisesti 1500-1600 -luvulla suosittu kuvakieli, jossa mietelauseita, lyhyitä runoja, vaalilauseita jne. esitettiin merkitykseltään tunnettuja kuva-aiheita kuviksi yhdistämällä.

EMPIRE, Ranskan keisari Napoleon I:n ajan uusklassinen tyyli. E. korosti suureellista roomalaisaiheista muutokieltä. Napoleonin Egyptin retken jälkeen tyyliin tuli vaikutteita egyptiläisestä taiteesta. Levisi myöhemmin muualle Eurooppaan.

EMPORE, varsinkin bysanttilaisissa ja roomanisissa kirkoissa sivulaivojen holvien päälle rakennettu arkadien kannattama galleria, joka avautuu kaariaukkoina keskilaivaan.

EN FACE (ransk.), suoraan edestä kuvattu hahmo.

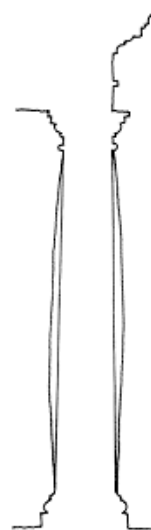
ENGLANTILAINEN PUISTO, maisemapuutarha. 1700-luvulla syntynyt puistotyyppi, jossa maisemaa muokataan luonnonmaiseman näköiseksi. Vrt. ranskalainen puisto.

ENKAUSTIIKKA, ks. vahamaalaus.

ENKOLPIORISTI, ontto ristiriipus pyhäinjäännösten säilytykseen.

ENTASIS, klassisessa rakennustaiteessa pylväänvarren lievä konveksisuus. Alun perin on mahdollisesti ollut kysymys optisen illuusion korjauksesta, jonka ansiosta varsi läheltäkin katsottuna vaikuttaa suorinjaiselta.

EPISTYYLI, ks. arkkitraavi.

EPITAFI, kirkon sisä- tai ulkoseinälle asetettu vainajan muistotaulu.

ERKKERI, huonetilaa laajentava yksi- tai useampikerroksinen ikkunallinen uloke.

EROOTTI, siivekäs lapsihahmo, rakkautta symboloiva hahmo. Vrt. amoriini, Eros, kerubi ja putto.

EROS, antiikin Kreikan rakkauden jumala. Vrt. Cupido.

ESINETAIDE, ready-made ja objet trouvé -taide.

ETSAUS, viivasyövytys. Metalligrafiikan syväpainomenetelmä, jossa kuva syövytetään hapolla metallilevyyn, sekä tällaisella laatalla tehty vedos.

EVANKELISTASYMBOLIT, neljän evankelistan tunnuskuvat kuvataiteessa. Ne ovat siivekäs ihminen Matteuksen, härkä Luukaan, kotka Johanneksen ja leijona Markuksen symbolina.

EX LIBRIS, kirjanomistajan merkki.

F

FAJANSSI, keraaminen aine, jonka huokoinen, väriltään valkeasta punaiseen vaihteleva massa on silattu läpinäkymättömällä tinalasituksella.

FAKSIMILE, alkuperäisen kirjoituksen, piirustuksen tai painatuksen mukaiseksi pienimpiä yksityiskohtia myöten tehty jäljennös.

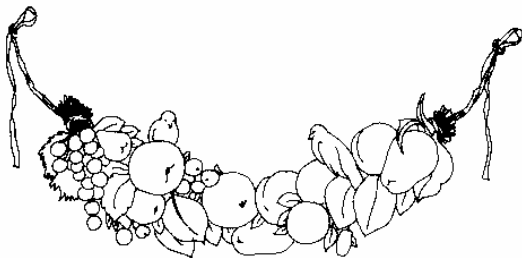
FASADI, rakennuksen julkisivu.

FASETTI, viiste, särmä, hiomapinta. Ks. särmäviiste.

FAUVISMI, Les Fauves, 'villipedot'. 1900-luvun alussa syntynyt ekspressionismin ranskalainen suunta, jolle tunnusomaisia olivat puhtaat ja voimakkaat värit, kaksilotteisuus ja vahva ääriviiva.

FESTOONI, koristeaihe, joka muodostuu molemmista päistään kiinnitetystä lehti-, kukka- tai hedelmäkimpusta.

FÊTE GALANTE (ransk.), lemmenjuhlat. Maalauksissa 1700-luvulla esiintyvä aihe,

jossa ihmiset seurustelevat luonnonmaisema tai puisto taustanaan.

FETISSI, taikavoimainen esine, usein ihmistä kuvaava nukke tai puuveistos.

FIAALI, gotiikan rakennejärjestelmässä holvien sivupaineen vastavoimaksi tarkoitettu tukipilareita tai ovi- ja ikkunapäättyjä koristava siro pystysuora ja huipukas elementti. Ks. goottilainen kirkko.

FIGURA PIRAMIDALE (it.), renessanssin aikana käytetty nimitys pyramidi- eli kolmiosommitelmasta, jossa henkilöt on järjestetty pyramidimaisesti kohoavaksi ryhmäksi.

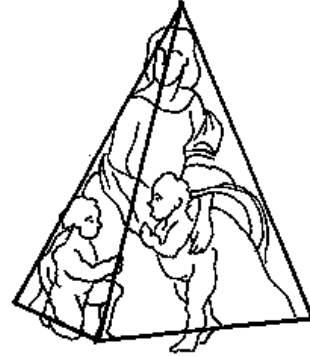

FIGURA SERPENTINATA (it.), kiertesisentoinen ihmishahmo. Tunnusomainen manierismille.

FIGURATIIVINEN, esineitä tai hahmoja esittävä. Ks. abstrakti, nonfiguratiivinen.

FIGUURI, elollinen hahmo taiteessa.

FILIGRAANI, ohuesta kulta- tai hopealangasta juotettua kultasepäntöötä.

FLAMBOYANT-TYYLI, liekkityyli. Engl. curvilinear style, saks. Fischblasenstil. Ranskalaisen gotiikan myöhempi vaihe 1400-, 1500-luvuilla. Tunnusomaisia tulen liekkiä muistuttavat koristekuviot. Vrt. rayonnant-tyyli.

FLÂNEUR, ranskalaisen Charles Baudelairen käyttämä käsite urbaanin elämän sivustaseuraajasta, modernia etsivästä kulkijasta, joka vaeltelee väkijoukon keskellä sivullisena.

FLUXUS, 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa syntynyt kansainvälinen kokeilevan taiteen suunta, joka järjesti esim. happeningejä.

FLYYGELI, siipirakennus.

FONTAINEBLEAU, Pariisin lähistöllä oleva kaupunki, jossa sijaitsee Frans I:n rakennuttama linna. Fontainebleaun koulukunnalla tarkoitetaan linnan koristeluun liittyvää myöhäisrenessanssin taidetta. Myös 1800-luvun Barbizonin taiteilijoita kutsutaan F:n koulukunnaksi.

FORMAALINEN, muodollinen, taideteoksen muoto-ominaisuuksia korostava.

FORUM, antiikin roomalainen tori, aukio.
Vrt. kreikkalainen agora.

FOTOMONTAASI, valokuvista tehty kooste.

FOTOREALISMI, uusrealismissa valokuvantarkka kuvaustapa.

FRESKO (it. al fresco), tuoreelle kalkkilaastipinnalle tehty seinämaalauk, jossa värit laastin kuivuessa ja ajanlooon karbonisoituessa sitoutuvat sen pintaan muodostaen kristallimaisen, lujan ja vettä hylkivän kerroksen. Vrt. secco-maalauk.

FRIISI, klassisessa arkkitehtuurissa arkkitraavin ja korniisin välinen osa, joka saattaa olla veistoksien koristeltu. Pitkänomainen seinää koristava ornamentti tai muu kuva-aihe.

FRONTAALINEN, edestäpäin nähty, julkisivuun kuuluva.

FRONTISPIISI, poikkipääty rakennuksen keskikohdassa. Myös kirjan otsikkosivu.

FRONTONI, päätykolmio. Sisäänkäytävien, ikkunoiden ja kaappien tms. huonekalujen kolmiomainen tai kaarimainen profiloitu pääty tai otsikko. Vrt. tympanon.

FUNKTIONALISMI, 1900-luvun rakennustaiteen ja taideteollisuuden suunta, jonka yksinkertaisten ja asymmetristen muotojen periaatteena sanottiin olevan riippuvuuden tarkoituksesta eli funktiosta.

FUTURISMI, italialainen 1900-luvun alun taidesuunta, joka kuvasi erityisesti liikkeen

dynamiikkaa. Venäjällä oli oma futuristinen taidesuuntansa.

G

GALLERIA (it.), kahta rakennusta yhdistävä käytävä tai kapea rakennuksen ulkosiivulla oleva pylväiden reunustama käytävä tai pitkä kapeahko sali palatseissa tai suurrehkon salin parvi. Myös taidenäyttelysali tai taidekokoelma.

GENIUS (lat.), suojelushenki.

GENRE (ransk.), laatukuva tai aiheen mukaan määräytyvä taiteen laji, esim. maisemamaalaus.

GESSO (it.), liidusta ja liimavedestä koostuva maalauksen pohjustus. Gessoä käytetään myös huonekalujen ja kehysten koristelussa.

GIRLANDI, köynnöstä jäljittelevä koriste.

GLOORIA, sädekehä, pyhimyskehä. Vrt. aureola, nimbus ja mandorla.

GLYPTOTEEKKI, veistosmuseo.

GOBELIINI, käsin kudottu kuvallinen seinävaate. Tarkoitti alunperin vain Pariisin Les Gobelin -tehtaan tuotteita.

GOOTILAINEN KIRKKO, katso s. 20.

GRAAFINEN, viivaa korostava, piirustuksellinen, grafiikkaan kuuluva.

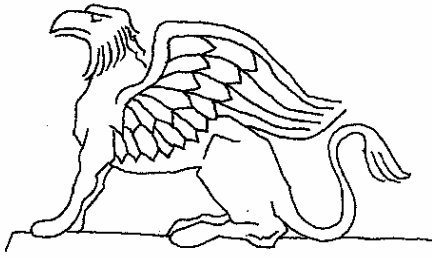
GRAFFITI, julkiseen paikkaan tehty seinäpiirros tai -maalaus.

GRAFIKKA, piirrostaide, graafinen taide, taidegrafiikka. Niiden menetelmien yhteisnimitys, joissa kuva ensin piirretään tai kaiverretaan painolaattaan ja sitten vedostetaan paperille.

GRANULOINTI, pienistä metallijyvistä juotamalla tehtyä kultasepäntyötä.

GRAVYYRI, kaivertamalla tehty piirros esim. grafiikassa.

GREEK REVIVAL, 1750-luvun puolivälistä eteenpäin, erityisesti 1800-luvun alkupuolella esiintynyt "aidon" antiikin Kreikan arkkitehtuurin yksinkertaisuutta ihannoiva vaihe. Sai vaikutteita antiikin Kreikan monu-

menteista sekä mm. Paestumin temppel-
leistä.

GRIIPPI, aarnikotka. Siivekkääksi ja kot-
kanpäiseksi leijonaksi kuvattu tarrueläin

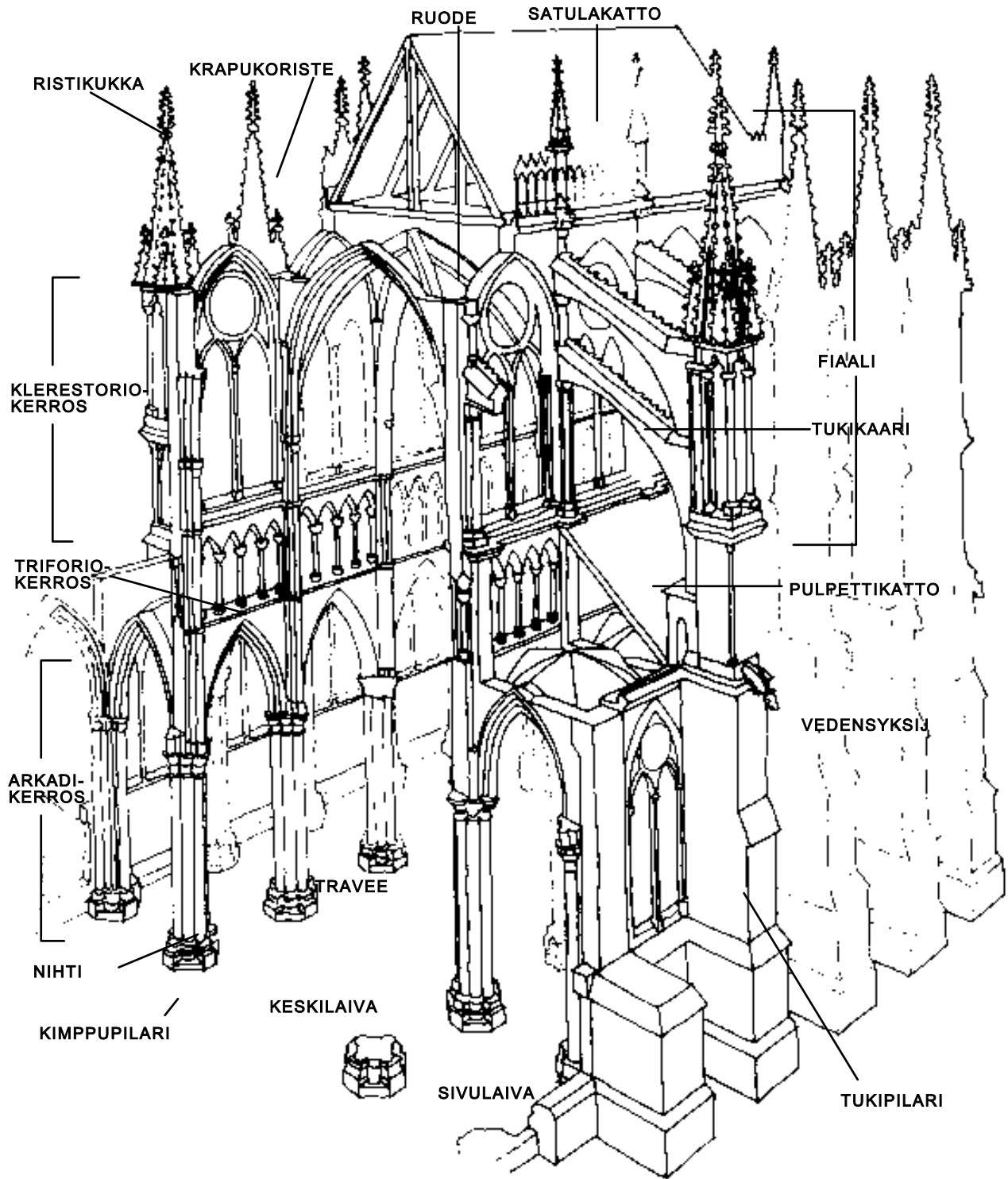
GRISAILLE (ransk.), vain harmaan eri sä-
vyjä käyttäen suoritettu monokromaattinen
maalauk.

GROTESKI, koristeaihe, jonka muodostaa
tyylitelty kiemurteleva köynnös ja siihen
liittyvät ihmishahmot, eläimet, sekasikiöt,
kukat, hedelmät, arkkitehtoniset yksityis-
kohdat ym. G. on roomalaisen antiikin luo-
mus, joka tuli uudelleen käyttöön renes-
sanssin aikana. Vrt. arabeski. Nykyisin gro-
teski tarkoittaa myös liioiteltua, irvokasta.

GROTTO, valeluola puutarhassa.

GUASSI, peittävä vesiväri, jonka sideaine
on jokin vesiliukoinen kumi- tai liimaseos.

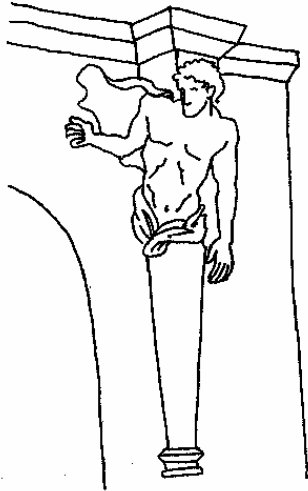

GOOTILAINEN KIRKKO

H

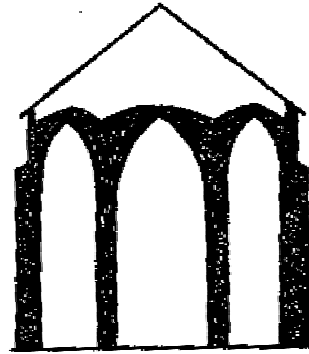
HALLIKIRKKO, pitkäkirkko, jossa sivulaivat ovat yhtä tai melkein yhtä korkeat kuin keskilaiva. Vrt. basilika.

HERMIPILASTERI

HERMIPILARI

HAMAM (arab.), turkkilainen kylpylä.

HAMMASLISTA, räystäsvyöhykkeessä suorakulmaisista koriste-elementeistä ja niiden välisistä lovista koostuva ornamentti. Ks. pylväsjärjestelmä.

HAPPENING (engl.), taiteilijan suunnittelema julkinen tapahtuma, jossa voi olla eri taidemuotojen elementtejä. Taiteilija ei välttämättä itse osallistu h:iin. H:n tapahtumat eivät ole kausaalisia ja katsojien reaktiot voivat vaikuttaa niihin.

HELLENISMI, Aleksanteri Suuren jälkeen 300-luvulta eKr. Rooman keisarikauden varhaisvaiheeseen, n. vuoteen 30 eKr., kestänyt kreikkalaisen kulttuurin myöhäinen muoto.

HERALDIKKA, vaakunaoppi, -taide.

HERMI, nelikulmainen, ylöspäin levenevä pilari tai pilasteri, joka päättyy miehen päähän (Hermes) tai puolivartalokuvaan.

HIPPODROMI, antiikin kreikkalaisten avonainen tai katettu kilpa-ajorata.

HISTORIAMAALAUS, maalaustaiteen lajityyppi ja maalaus, jonka aiheena on kertomus l. 'historia'. Varsinaisten historiallisten tapahtumien lisäksi aiheina ovat antiikin myytit ja Raamatun kertomukset.

HISTORISMI, ajattelutapa, jolle ominaista historiatiETOISUUS. Varhaisempien tyyli-
muotojen jäljittely erityisesti 1800-luvun arkkitehtuurissa ja taiteessa. Ks. kertaustyyli.

HODEGETRIA (kr.), bysanttilaisessa taiteessa Neitsyt Marian kuvatyyppejä, jossa Jeesus-lapsi on yleensä Marian vasemmalta käsivarrella.

HOLOGRAFIA, kolmiulotteinen valokuvaustekniikka.

HOLVI, kaareva katto, joka on rakennettu kiilamaisista kivistä tai tiilistä, nykyisin myös betonista, lasista jne. Holvin osia ovat laki (korkein kohta), intrados (sisäpinta) ja extrados (ulkopinta). Sileää erillistä holvipintaa kutsutaan myös kapaksi ja vai-paksi. Holvityyppejä ovat esimerkiksi tynnyri-, risti-, pisto-, peili-, luostari-, kaukalo-, ruodeholvi. Tähti-, viuhka- ja rengasholvi ovat ruodeholvin muunnelmia. Ks. Sture-holvi.

HOPEAKYNÄ, hopeakärkinen piirrin, jonka jälki tummuu hapettuessaan.

HORROR VACUI (lat.), suom. tyhjän paikan kammo. Ilmenee mm. koristelussa, jossa pinta on kauttaaltaan peitetty kuvioin.

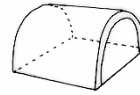
HYDRIA (kr.), kreikkalainen suurikupuinen ja lyhytkaulainen vesiaasia, jossa on kaksi vaakasuoraa korvaa nostamista ja yksi pystysuora korva kaatumista varten.

HYPERREALISMI, ks. fotorealismi.

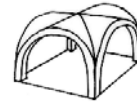
HYPOKAUSTI, antiikin roomalainen kuumailmalämmitysjärjestelmä, jossa yhteisestä uunista johdatettiin lämmitetty ilma kanavia myöten huoneiden lattiaan alle. Järjestelmä tuli käyttöön n. 80 eKr. ja oli käytössä vielä keskiajan luostareissa ja linnoissa.

HYPOSTYYLI, suuri pylväshalli. Tasaisin välein sijoitetut pylväät kannattavat katon palkistoa.

HYVEET, viisaus (prudentia), kohtuullisuus (temperantia), urhoollisuus (fortitudo), oikeamielisyys (justitia), usko (fides), toivo (spes), rakkaus (caritas).

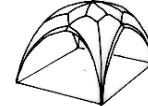
TYNNYRI

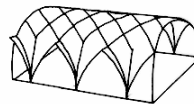
RISTI

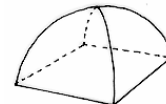
RUODE

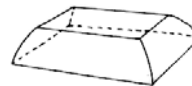
TÄHTI

VERKKO

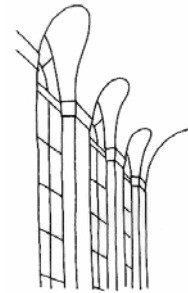
LUOSTARI

PEILI

KAUKALO

PISTOHOLVI

HYDRIA

I

IDOLI, jumalankuva, jota palvotaan.

IKONI, ortodoksien uskonnollinen kuva.

IKONOGRAFIA, taideteoksen aiheen ja merkityksen tutkimus.

IKONOKLASMI, kuvainraastaminen, kuvien hävittäminen.

IKONOLOGIA, ikonografinen tulkintamalli, joka huomioi laajan kulttuurisen tietotautan taiteen selittävänä tekijänä.

IKONOSTAASI, ortodoksisissa kirkoissa ikoneilla koristettu väliseinä eli kuvaseinä kuorin ja muun kirkon välissä.

ILLUSIONISMI, pyrkimys peittävästä todellisesta näyttävään luonnonmukaisuuteen kuvataiteessa. Ks. trompe l'oeil.

ILLUSTRATIIVINEN, kuvitusta koskeva, kuvitukseen kuuluva, kuvituksenomainen.

ILMAPERSPEKTIIVI, maalauksessa ääri- viivojen pehmentämisellä, värisävyjen asteittaisella muuttamisella ym. keinoilla tapahtuva etäisyysvaikutelman luominen.

IMPASTO (it.), maalaaminen paksuilla värikerroksilla sekä näin aikaansaatu tekstuuri.

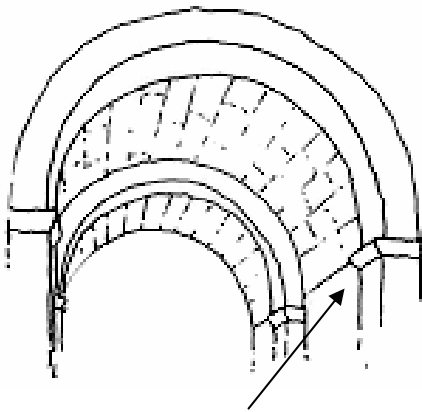
IMPOSTI, nojakivi. Noppamainen, alaspäin kapeneva, sileä, profiloitu tai koristeellisesti käsitelty välisoa tuen ja tuettavan rakennosan (esim. pylväänpään ja kaaren kannan) välissä.

IMPRESSIONISMI, 1860-luvulla Ranskassa syntynyt antiakateeminen taidesuunta, joka korosti kuvattavan kohteen havainnointia välähdyksenomaisina vaikutelmina.

IMPRIMITUURI, maalaus pohjan värillinen pohjasävy.

INDEPENDENTIT, riippumattomien ranskalaisten taiteilijoiden (mm. impressionistien) yhdistys, joka syntyi 1884 virallisen näyttelyjärjestelmän (Pariisin Salonki) oppositiona.

INFORMALISMI, toisen maailmansodan jälkeinen eurooppalainen taidesuuntaus, joka pyrkii vapaaseen, "satunnaiseen" muotoon.

IMPOSTI

INKUNAABELI, ennen vuotta 1501 painettu kirja. Materiaalina on yleensä pergamentti, ja alkukirjaimet ovat käsin maalattuja.

INSKRIPTIO, piirtokirjoitus.

INSTALLAATIO, (näyttely)tilaan rakennettu esineasetelma. Ks. assemblaasi ja tilataide.

INSULA, antiikin Rooman asuinkerrostalo.

INTARSIA, upotuskoristelu. Materiaaleina eriväriset puulaadut, luu, helmiäinen, metallit jne.

INTERIÖÖRI, sisätila. Myös sisäkuva.

INTERKOLUMNAATIO, kahden vierekkäisen pylvään keskipisteiden etäisyys toisistaan.

INVENIT, piirustuksissa ja grafiikassa aiheen keksineen taiteilijan "tekijänoikeusmerkintä". Myös in., inv., inventor. Vrt. merkinnät inc., incid., incidit, incisor, jotka ilmaisevat grafiikassa kaivertajan nimen.

J

JAPANISMI, japonismi. Japanilaisen taiteen vaikutus eurooppalaisessa taiteessa.

JUGEND (saks. die Jugend, 'nuoriso'), art nouveau -tyyli saksalaisella kielialueella.

JUOKSEVA KOIRA, antiikista peräisin oleva koristeornamentti, joka koostuu spiraalimaisista, aaltoja muistuttavista kuvioista. Vrt. meanderi.

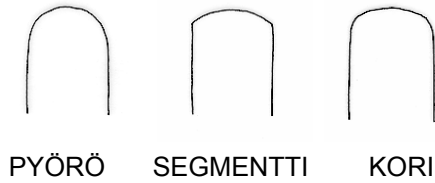
JUSTE-MILIEU (ransk.), 'porvarillinen', 'keskitien' taide 1800-luvulla.

JÄLKI-IMPRESSIONISMI, postimpressionismi. Impressionismin vaikutuksesta 1880- ja 1890-luvuilla syntyneiden suuntausten (mm. symbolismi, pointillismi ja syntetismi) yleisnimitys.

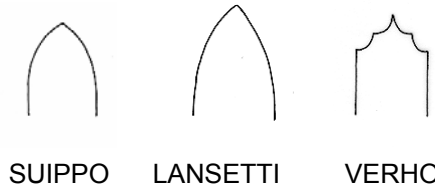

K

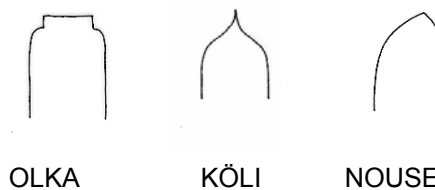
KAANON, säännöstö. Ihmisruumiin ihanteellisten mittasuhteiden säännöt.

PYÖRÖ   SEGMENTTI   KORI

SUIPPO   LANSETTI   VERHO

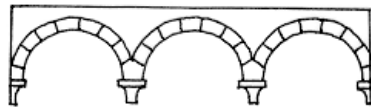

OLKA   KÖLI   NOUSEVA

KAARI, tiilistä tai kivistä muurattu, nykyisin myös teräsbetonista valamalla tehty, kantava, yleensä aukkoa tukeva rakenne. Kaaren osia ovat intrados (alapinta), usein peittoon jäävä extrados (ulkopinta) ja lakikivi. Ks. vyökaari ja kilpikaari. Muotoon viittavat nimet on esimerkiksi seuraavilla kaarilla: pyörö-, segmentti-, paraabeli-, kori-, hevosenkenkä-, suippo-, köli- eli kiila-, verho- eli tähti-, apilanlehti-, olka-, tudor- ja nouseva kaari.

TUDOR   HEVOSEN-
KENKÄ   APILAN-
LEHTI

KAARIFRIISI, peräkkäisten pienten pyörökaarten muodostama friisi, tavallinen roomanisessa rakennustaiteessa esim. kattoja kerroslistojen alla.

KAHTAMOINEN, kaksoisristikirkko. Itäsuomalaisessa kirkkoarkkitehtuurissa 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa esiintynyt puukirkkotyyppi, jossa pohja-alaltaan kreikkalaisen ristin muotoisen kirkon sakaroiden väliin on rakennettu tilan laajentamiseksi kulmaulokkeet.

KAKSIHUONEJÄRJESTELMÄ, keskiaikainen asuntotyyppi, yleinen esim. puolustuslinnoissa. Järjestelmässä kerros jaettiin usein kaksihuoneisiin huoneistoihin (sali ja kamari), joiden välillä kuljettiin solakäytävien kautta. Huoneistosta toiseen ei ollut kulkutietä.

KAKSOISKIRKKO, rakennus, jossa on erillinen kirkko kahdessa kerroksessa.

KALKKIMAALAUUS, kalkkilaastilla rapatulle pinnalle tehty maalaus. Sideaineena käytetty sammutettu kalkki sitoo ilman hiilidioksidin hiilihappoa, jolloin maalattu pinta lujittuu. Ks. fresko.

KALLIGRAFIA, kaunokirjoitus.

KALLIOMAALAUUS, kallioihin ja kiviin värillä (tavallisesti punamullalla) tehty esihistoriallinen kuva.

KALLIOPIIRROS, kallioon tai irtolohkareeseen hakattu tai kaiverrettu esihistoriallinen kuvio tai piirros.

KALOTTI, puolipallon lakiosan muodostama kupoli.

KALVAARIORYHMÄ, veistosryhmä tai maalaus, jossa kuvataan ristiinnaulittu Kristus ja surijat, joskus myös sotilaat.

KAMARES-MALJAKOT, löytöpaikkansa mukaan nimettyjä saviastioita kreetalaisen kulttuurin ensimmäiseltä kukoistuskaudelta, n. 1900-1800 eKr.

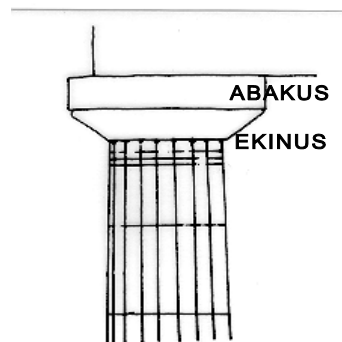
KANNELUURI, pystyuurre etenkin antiikin pilarin ja pylvään varressa. Ks. pylväsjärjestelmä.

KANOOPPI, kannellinen astia, johon egyptiläiset panivat palsamoidun ruumiin sisämykset.

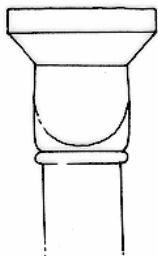
KANSAINVÄLINEN TYYLI, International Style. 1900-luvun alun rationalistinen arkkitehtuuri. Suomessa käytetään termiä functionalismi.

KANSALLISROMANTIikka, 1800-luvun lopulla ja vuosisadan vaihteessa yleisen nationalismin voimistumisen myötä monissa Euroopan maissa ilmenneet pyrkimykset luoda kansallista taidetta. Suomessa innoitusta haettiin mm. Karjalasta ja Kalevalasta. Ks. karelianismi.

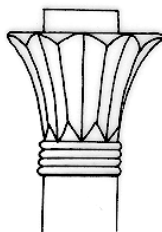
KAPITEELI, pylvään, pilarin tai pilasterin vartta leveämpi ja tavallisesti plastisesti muotoiltu pää.

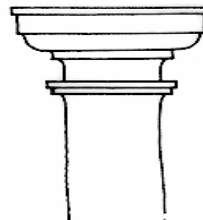
DOORILAINEN

NOPPA

PALMU

TOSKANALAINEN

KOMPOSITA

KAPITEELINAUHA, toisiinsa liitetyt pylväänpäät, joita esiintyy perspektiivisesti kapenevissa kirkkojen portaaleissa.

KAPPELI, pieni rakennus tai huone uskonnollisia toimituksia tai hartaudenharjoitusta varten tai vainajan muiston pyhittämiseksi.

KAPPELIKEHÄ, kirkon itäpäähän kuorikäytävän ulkosivuille rakennetut kappelit, kuorikappelit.

KARELIANISMI, suomalaisen kirjallisuuden, musiikin, arkkitehtuurin ja kuvataiteen piirissä erityisesti 1890-luvulla virinnyt karjalais-kalevalainen harrastus, joka ilmeni mm. Karjalaan tehtyinä keruumatkoina. Ks. kansallisromantiikka.

KARIKATYYRI, pilakuva.

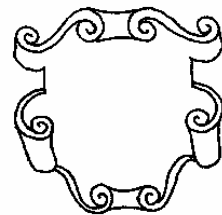
KARNAATIO, ihonväri.

KARNAPPI, rakennuksen tornimainen uloke, jossa on ikkunat ja erillinen katto. Vrt. erkkeri.

KARNIISI, klassisessa arkkitehtuurissa leikkaukseltaan S:n muotoinen lista. Vrt. korniisi.

KARTONKI, seinämaalausten, gobelienien, lasimaalausten tai mosaiikkien lopulliseen mittakaavaan tehty työpiirustus.

KARTUSSI, reunoiltaan voluuttikierteisesti kuvattu koristekenttä.

KARYATIDI, rakennustaitteessa palkistoa pylvään tavoin kannattava naista kuvaava veistos. Vrt. miespuoliset atlantit ja hermit.

KASEMATTI, holvattu miehistönsuoja varustuksen ulkomuurissa.

KASETTI, profiloitu peitelevy, joka voi olla nelikulmainen, monikulmainen tai pyöreä. Esim. kasettikatto.

KASTAALI, erillinen puolustustorni.

KASTEKAPPELI, ks. baptisterio.

KASTEELLI, linnoitus tai pieni linna.

KATAKOMBI, maanalainen hautakammio, hautaholvikäytävä.

KATEDRAALI, piispankirkko, tuomiokirkko. Arvonimi voidaan antaa myös muun syyn kuin piispanistuimen sijainnin vuoksi. Ks. cathedra.

KATKOINEN, rakennustaiteessa koristeellinen lista- tai päätyaihe, joka on katkaistu.

KATTO, (vesi)katon osia ovat mm. harja, lappeet ja räystäät.

KATTORATSASTAJA, katon harjalla oleva pieni torni.

KEERNA, valusydän, joka sijoitetaan muotiin haluttaessa ontto valukappale. Ks. Esim. cire perdue.

KEHOTAIDE, body art (engl.). 1970-luvulla syntynyt performanssityyppinen taidemuoto, jossa taitelijan keho toimii taideteoksena tai sen osana.

KELLOTAPULI, kirkosta erillään seisova kellotorni tai -teline.

KENOTAFI, muistohauta tai hautamonumentti, jossa ei ole vainajan jäännöksiä. Vrt. sarkofagi.

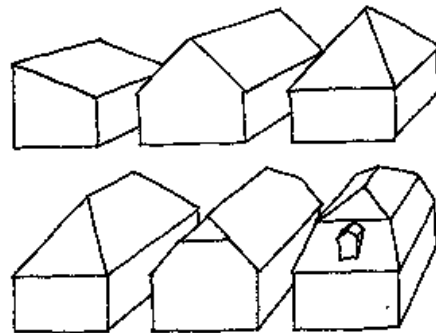
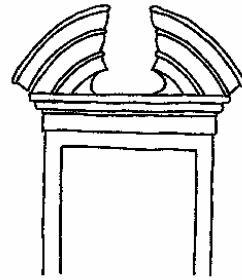
KENTAURI, antiikin taruhahmo, jolla on ihmisen yläruumis ja hevosen alaruumis.

KERAMIikka, eri savilajeista polttamalla tai kuivaamalla valmistettujen ja usein maa-laamalla, lasittamalla, uurtamalla tai kohokuvioin koristettujen tuotteiden yleisnimi.

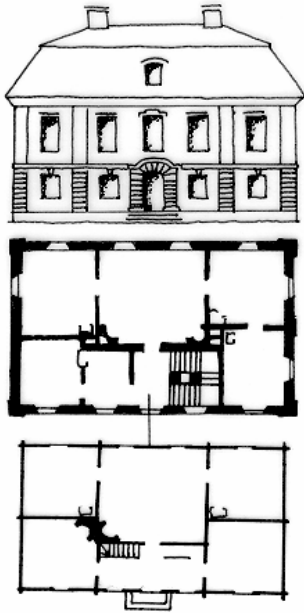
KERROSLISTA, seinän kerroksia erottava lista rakennuksen julkisivussa.

KERTAUSTYYLIT, historiallisten tyylien jäljittely 1800-luvun jälkipuoliskolla. Uusgotiikka, uusrenessanssi jne. Ks. historismi.

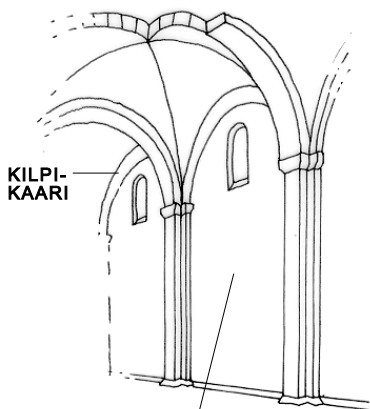
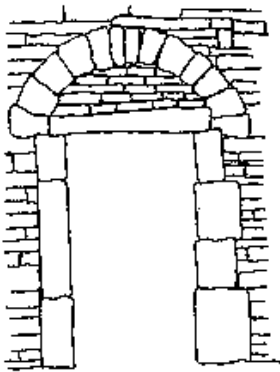
KERUBI, Raamatussa mainittu henkiolento, palautuu assyrialais-babylonialaiseen sekaolentoon, jolla on ihmisen pää, kotkan siivet ja osaksi leijonan, osaksi härän ruumis. Kristillisessä taiteessa kuvattu nelipäisenä ja neli- tai kuusisiipisenä. Neljästä päästä johdettiin evankelistasymbolit. Varhaiskeskiajalta lähtien kuvattu ihmispäisenä. Vrt. putto, amoriini ja erootti.

KATTOTYYPPEJÄ: pulpetti-, satula-, telta-, auma-, aumattu mansardikatto ja taitekatto

KEVENNYSKAARI

KILPIMUURI

KESKEISRAKENNUS, rakennus, joka jäsentyy symmetrisesti keskipisteen ympärille.

KESKUSSALIPOHJAKAAVA, pohjakaava, jossa huoneet ryhmitelty symmetrisesti keskussalin ja eteisen ympärille.

KEVENNYSKAARI, ovi- tai ikkuna-aukon yläpuolella oleva kaari, joka ohjaa muurin paineen aukon molemmille puolille.

KIERUKKANAUHA, ks. juokseva koira.

KILPIKAARI, seinän suuntainen tukikaari, joka ohjaa holvin painon tukipilareille.

KILPIMUURI, holveja kannattavien seinäpilareiden ja kaarien rajoittama ohut muuri, jolle ei juurikaan siirry holvinpainetta.

KIMPPUPILARI, roomanisessa ja goottilaisessa arkkitehtuurissa nihtien ympäröimä kannatinpilari. Ks. goottilainen kirkko.

KINEETTINEN TAIDE, liikevaikutelmaa ja -illuusioita kuvaava nonfiguratiivinen taide sekä liikkuvat taideteokset, esim. mobilet.

KIRJAMAALAUs, miniatyyrimaalaukset, käsikirjoitusten somistaminen alkukirjaimilla, ornamenteilla ja kertovilla kuvilla. Laajemmassa merkityksessä kirjan kuvittaminen maalauksilla.

KIRJOITUSNAUHA (lat. titulus, tituli), keskiaikaisissa maalauksissa, reliefeissä ja kuvakudoksissa, myöhemmin myös grafiikassa, esiintyvä tekstinauha, jossa on kuvaa selittävä teksti tai nimiä.

KITSI, "hyvää makua" loukkaava rihkama. Postmodernismin viitekehyksessä sanan sisältö ei enää ole pelkästään negatiivinen.

KIVIKAIVERRUS, ikivanha kiinalaisen kuvataiteen menetelmä, jossa kuva tehdään sileäksi hiottuun kivilaattaan kaivertamalla niin että varsinaiset kuvaosat ovat erittäin matalana tasapintaisena reliefinä taustasta koholla.

KLASSINEN, **KLASSILLINEN**, mallikelpoinen, pysyvää arvoa omaava. Klassinen-sanalla luonnehditaan antiikin Kreikan ja Rooman kulttuuria ja taidetta. Klassisella viitataan myös rajoitetussa merkityksessä Kreikan taiteeseen n. vuosina 480-330 eKr. erotuksena arkaaisesta ja hellenistisestä kaudesta. Klassinen merkitsee myös ro-

manttisen, tunneperäisen ja säännöttömän vastakohtaa. Nyttemmin myös kunkin aikakauden parhaita saavutuksia on kutsuttu klassisiksi, klassikoiksi.

KLASSISMI, KLASSISISMI, taiteen suunta, jonka ihanteena ovat klassisen taiteen periaatteet ja joka käyttää antiikin taiteesta peräisin olevia muotoaiheita. Esimerkiksi arkkitehtuurissa 1920-luvun klassismi (käytetään myös termiä klassisismi). Ks. uusklassismi.

KLERESTORIO, ikkunaseinä esim. basilikan keskilaivan yläosassa, sivulaivojen kattojen yläpuolella. Ks. goottilainen kirkko

KOEVEDOS, graafisen teoksen koeotos, *épreuve d'essai* (lyh. e. d'E tai E.E).

KOHOPAINO, grafiikan painomenetelmä, jossa painolaatan väriä antavat osat ovat pohjasta koholla. Kohopainomenetelmiä ovat esim. kirjapaino, metallileikkaus, puu- ja linopiiirros.

KOLLAASI, eri materiaaleista, maalauksista ja piirustuksista koottu kaksiulotteinen taideteos. Vrt. assemblaasi ja dekollassi.

KOLONNADI, pylväskäytävä.

KOLONNETTI, pienoispylväs.

KOLONNI, ks. pylväs.

KOLORIITTI, väritys, värien yhteisvaikutus maalaustaiteessa. Yksityisen taiteilijan tai koulukunnan erityinen värinvalinta ja käyttö.

KOLORISMI, värin ensisijaisuus maalauksessa, väritys.

KOLOSSAALIJÄRJESTELMÄ, pylväsjärjestelmä, jossa pylväät tai pilasterit ovat kahden tai useamman kerroksen korkuiset.

KOLOSSAALIPATSAS, kolossi. Huomattavasti kuvattavan aiheen luonnollista kokoa suurempi patsas.

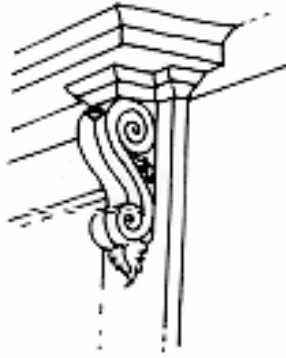
KOMPOSITIO, ks. sommitelma.

KONKRETISMI, konkreettinen taide. Non-figuraatiivinen, geometrisia muotoja käyttävä taide, joka kuvaa vain muotoja.

KONSERVOINTI, esineiden tai rakennusten korjaaminen usein alkuperäisin menetelmin. Tavoitteena on kohteen säilyminen. Ks. restaurointi.

KONSOLI, olkakivi. Seinästä ulkoneva, esimerkiksi listaa tai parvekettä kannattava rakennusosa.

KONSTRUKTIO, rakenne.

KONSTRUKTIVISMI, rakenteellisuutta korostava taidesuunta 1900-luvulla.

KONTERFEIJARI, muotokuvamaalarin vanhanaikainen nimitys.

KONTRAPOSTO, ihmisruumiin osien rytmisen vastakkaisuuden sommitteluperiaate varsinkin veistotaiteessa. Yksinkertaisimmassa muodossa se on vartalon asento, jossa ruumiin paino lepää toisella jalalla, toisen jalan ylläpitäessä tasapainoa.

KONTREFORI, ks. tukipilari.

KOPIO, muu kuin taitelijan itsensä vahvistama taideteoksen jäljennös. Vrt. repliikki.

KORE (kr. kore, 'tyttö, neito'), nuorta naista esittävä votiivipatsas antiikin Kreikan arkaaiselta kaudelta.

KORNIISI, klassisessa rakennustaiteessa palkiston (myös pedimentin) ylin ulkoneva osa, kattolista. Vrt. karniisi.

KRAKELOITUMINEN, kraklyyri. Maalauksen tai keramiikassa lasitteen pinnan halkeileminen, säröily värin kutistuessa kuivuessaan.

KRAPU, taipuvaa lehteä tai nuppua muistuttava ornamentti goottilaisessa arkkitehtuurissa. Ks. fiaali.

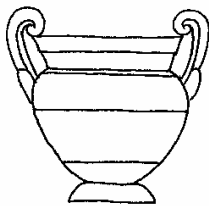
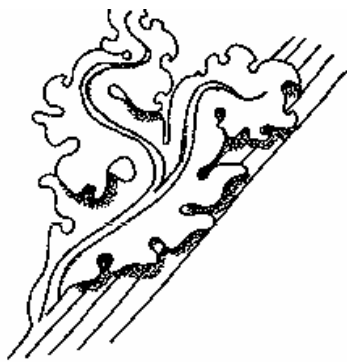
KRATEERI, krater. Isohko, pulleakupuinen, kaksikorvainen kreikkalainen ruukku, jossa sekoitettiin vettä viiniin.

KRENELOINTI, muurin harjan hammastus, sakarointi, ja sen välissä olevat ampu-aukot, sakaramuuri.

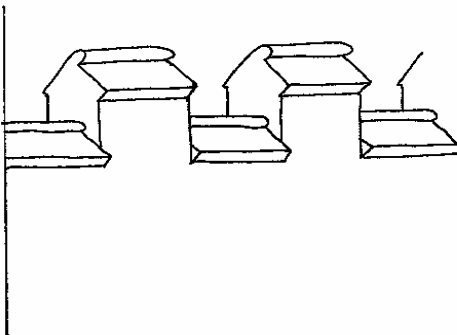
KRYPTA, alkuaan varhaiskristillisen kirkon alttarin alla oleva marttyyrin hauta. Yleisemmin kirkon lattian alla oleva tila.

KSYLOGRAFIA, ks. puukaiverrus.

KUBISMI, 1900-luvun alussa syntynyt taidesuunta, jossa muodot esitetään särmikkäinä tasopintoina. Tyypillisiä ovat myös simultaaniperspektiivi ja niukka värivalikoima. Analyttisen kubismin (1910-12) vaiheessa yhtenäinen perspektiivi katoaa mosaiikkimaisen pintavaikutelman tieltä. Syn-

KRATEERI

teettisessä kubismissa (1912-14) sommitelmiin ilmaantuu uusia materiaaleja ja lopputuloksena on kollaasi.

KUIVANEULAPIIRROS, taidegrafiikan syväpainomenetelmä, jossa kuva piirretään teräs- tai timanttineulalla kuparilevyille.

KULTAINEN LEIKKAUS, antiikista lähtien tunnettu janan tai pinnan jakaminen kahtia siten, että pienemmän osan suhde suurempaan on yhtä suuri kuin suuremman suhde koko janaan. Kultainen piste (ks. kuva) osoittaa paikan, johon sommitelman tärkein elementti kannattaa sijoittaa.

KUOLEMANTANSSI, ks. dance macabre.

KUORI, alun perin kuorolle ja papistolle varattu tila kirkon itäosassa.

KUORIKÄYTÄVÄ, kirkoissa pääalttarin takana apsisen ympäri kulkeva käytävä.

KUPOLI, eri muotoisten tilojen kate, joka on puolipallon muotoinen. Kupolin osia (ks. kuva) voivat olla tambuuri l. kaula, oculus ja lanterniini ja se voi liittyä alla olevaan tilaan pendenttiivien tai tromppien avulla. Ks. kallotti.

KURTIINI, kurttiini. Linnoituksessa bastioneja yhdistävä vallin osa.

KUVAKIVI, vainajien tai historiallisten tapahtumien muistoksi pystytetty uurroksin ja maalauksin koristeltu kivipaasi.

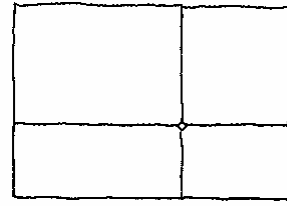
KYKLOOPPIMUURI, epäsäännöllisistä kivilohkareista ilman laastia ladottu muuri.

KYLIKS (kr.), laakea kreikkalainen juoma-astia.

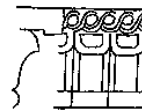
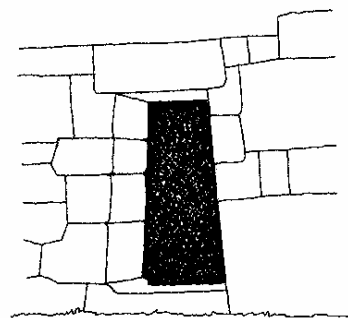
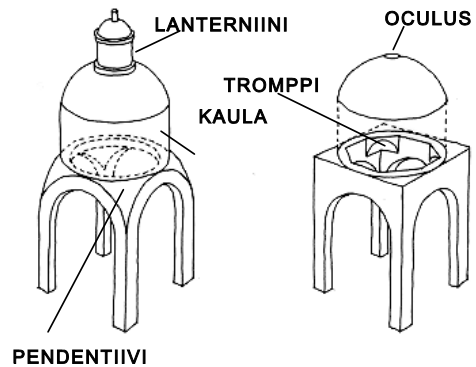
KYLMÄMUURAUS, ilman laastia tai muuta sideainetta tehty muuraus.

KYMA, KYMATION (kr.), lehtisauva, -lista. Antiikin kreikkalainen koristeaihe. Kyma / cyma rectassa listan kaareva muoto on yläosastaan kovera ja alaosasta kupera. Kyma reversassa koveran ja kuperan järjestys on päinvastainen.

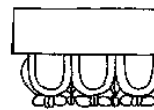
KÄSITETAIDE, 1960-luvulta lähtien vaikuttanut taidesuunta, jossa teoksen ulkoista muotoa ja ilmaisutapaa tärkeämpi on sen esittävä tai siihen liittyvä ajatus.

KULTAINEN LEIKKAUS JA
KULTAINEN PISTE

DOORINEN KYMA

JOONINEN KYMA

LESBOSLAINEN
KYMA

L

LAAKAPAINO, grafiikan painomenetelmä, jossa laatan vedostuvat ja vedostumattomat osat ovat samassa tasossa. Esim. litografia ja offset.

LAATTAKIRJA, blokkikirja. Ennen ladattavia kirjasimia käytössä ollut kirjapainomenetelmä, jossa sekä teksti että kuvat kaiveretaan jokaisen sivun omalle painolautalle.

LAATUKUVA, genremaalaus. Maalaus, jonka aiheena on jokapäiväisen elämän kohta.

LAIVA, rakenteellisen jaon mukainen tilan osa, esim. pilari- tai pylväsrivin väliin jäävä, tavallisesti pitkänomainen tila. Ks. esim. basilika tai goottilainen kirkko.

LAKIKIVI, kaaren tai holvin ylin kivi.

LAMASALVOS, hirsirakennustekniikka, jossa vaakasuoraan asetetut hirret liitetään toisiinsa nurkkasalvosten avulla. Ks. salvain.

LAMBREKIINI, kangasverho tai sitä jäljittelevä rakenne, jossa kangas on painettu kaareviin muotoihin ja joskus varustettu tupsuin.

LAMELLITALO, kerrostalo, joka jakautuu porraskappaleisiin eli lamelleihin.

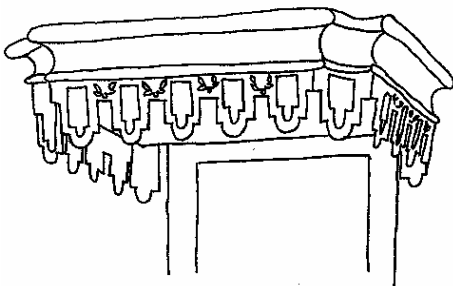
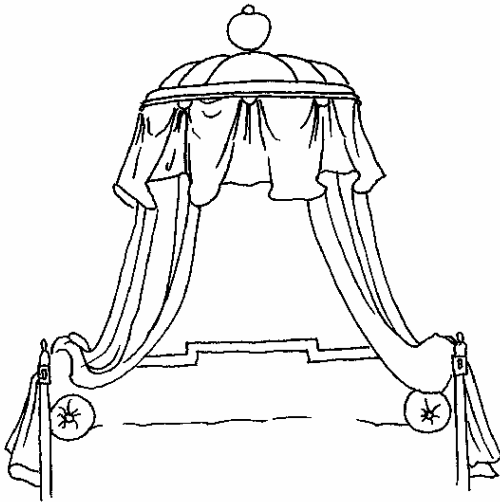
LANTERNIINI, lyhtyä muistuttava pikkutorni usein kupolin tai tornin päätteessä.

LASEERAAMINEN, laseeraus. Maalaaminen ohennetuilla, läpikuultavilla väreillä. Erityisesti öljy- ja temperamaalauksessa käytetty tekniikka.

LASIMAALAUS, etenkin ikkunoissa käytetty eri värisistä lyijypuitteihin yhteenliitetyistä lasikappaleista koottu tai lasin pintaan läpikuultavilla väreillä maalattu sommitelma.

LASITUS, lasite. Posliini- ja savitavaroiden pinnalle poltettu kiiltävä ja kova kerros.

LAVEERAUS, piirustuksessa pinnan maalaaminen piirtämisessä käytetyllä värillä ja näin syntyvä työ. Vesivärimalauksessa runsaasti vedellä ohennetuilla väreillä maalaaminen.

LEHTERI, suuri parveke esim. kirkossa. Vrt. galleria.

LEKYTHOS (kr.), pienehkö, kapea- ja pitkäkaulainen, kiekkomaisella jalalla ja kuppimaisella suulla sekä yhdellä korvalla varustettu antiikin kreikkalainen öljy- tai voide-ruukku.

LES NABIS, ks. Nabis-ryhmä.

LIIMAVÄRI, tavallisesti vesiohenteinen maalausväri, jossa sideaineena eläin- tai kasviliima.

LIMITYS, kivien latominen muurissa siten, että päälle tuleva kivi peittää alla olevien kivien välisen sauman. Ks. muuraustapa.

LINEA SERPENTINATA (it.), manierismin taiteessa henkilöahmoille tunnusomainen taipuisa tai kierteinen vartaloviiva.

LINOPIIRROS, -leikkaus. Puupiirroksen muunnos, jossa laatta-aineena on lino-leumlevy. Ks. kohopaino.

LISEENI, pilasteria muistuttava muurin paksunnos, jolla ei ole kapiteelia tai jalustaa.

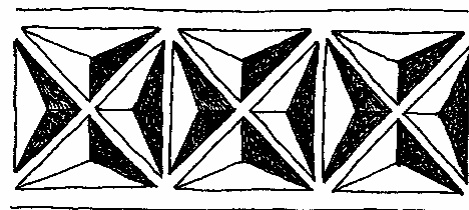
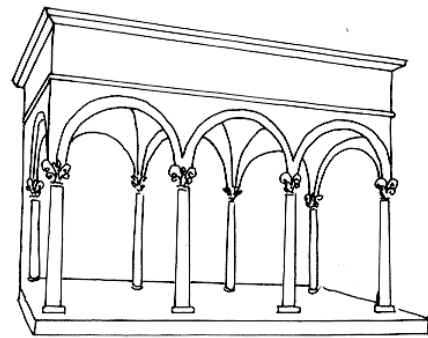
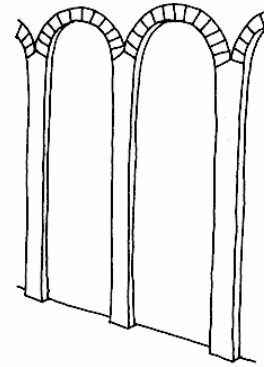
LITOGRAFIA, graafinen laakapainomenetelmä (kivipaino) ja sillä tehty vedos (kivi-piirros). Kuva tehdään kivilaatalle rasvaisella liidulla. Menetelmä perustuu siihen, että vesi ja rasva hylkivät toisiaan.

LITURGISET VÄRIT, kirkkotekstiileissä käytettävät värit, jotka vastaavat kirkkovuoden aikoja, juhlapäivien ja kirkollisten toimistusten luonnetta. Värejä on viisi: valkoinen (Jumalan, Kristuksen, taivaan, enkelien, pyhien ja ilon väri), punainen (veri, tunnus-tus, Pyhä Henki), vihreä (toivo ja iänkaikkinen elämä), violetti (katumus ja paasto) ja musta (suru).

LOGGIA, yhdeltä tai useammalta puolelta avoin, holvattu ja pilarien tai pylväitten kannattama halli tai käytävä, joka on tavallisesti rakennuksen osa, mutta voi olla myös itsenäinen rakennelma.

LOKAKUUN RYHMÄ, suomalainen taiteilijaryhmä, joka toimi 1934-1951. Ryhmä jatkoi Marraskuulaisten ns. kansallista ekspressionismia.

LOVILEIKKAUS, karvileikkaus. Varsinkin puuesineissä käytetty vanha koristelutapa,

jossa leikkausviillot muodostavat särmikkäitä koristeita.

LUDVIG XV:N TYYLI, Ranskasta lähtenyt kaarevia muotoja suosinut sisustustyyli, rokokoo, joka oli suosittu n. 1720-1750.

LUMINISMI, valon käyttäminen taidekeino-
na.

LUNETTI, puolipyöreä tai segmentinmuotoinen kenttä seinässä. Myös samanmuotoinen aukko tai ikkuna.

LUONNOS, skissi. Taideteosta varten tehty piirustus-, maalaus- tai muovailuhahmotelma.

LYSTERI, keraamisten esineiden pinnalle valmistettu ohut metalli- tai metallioksidipeite, metallinhohtoinen lasitus.

M

MAAGINEN REALISMI, 1920-luvulla esiintynyt uusasiallisuuden suunta, joka liitti realistiseen kuvaustapaan epätodellisen tekijän.

MAATAIDE, 1960-luvulla syntynyt, käsite-
taiteeseen ja minimalismiin liittyvä taidesuuntaus, jossa maaperän tai maiseman muokkaus on taiteellisen tuottamisen olennainen elementti.

MAAVÄRIT, maaperästä saatavat pigmentit, esim. okravärit, umbrat ja sienat.

MAESTÀ (it.), kristillisessä taiteessa usein esiintyvä aihe, jossa Madonna (ja usein Kristus-lapsi) istuu valtaistuimella enkeleiden ja pyhimysten ympäröimänä.

MAIESTAS DOMINI (lat.), kuva-aihe, jossa Kristus valtaistuimella oikea käsi kohotettuna ja vasemmassa elämän kirja tai jossa Kristus usein evankelistasymbolien tai ilmestyskirjan 24 vanhimman ympäröimänä.

MAJOLIKA, italialainen nimitys huokoiselle, tinalasitteiselle fajanssin lajille.

MANDORLA (it.), pystysuuntaisen mantelin muoto, saman muotoinen sädekehä. Vrt. aureola, gloria ja nimbus.

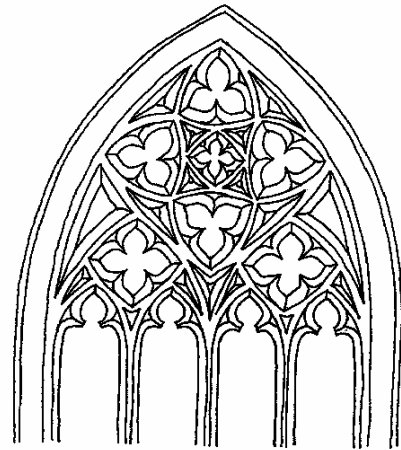
MANEERI, taiteilijan, koulukunnan tai aikakauden ominainen esitystapa, erityisesti totunnainen, kaavamainen suoritustapa.

MANIERISMI, renessanssin ja barokin välinen tyylikausi, jolle ominaisena pidetään mm. erilaisten tyyliefektien kokeilua, esim. figuurien jäsenten venyttämistä. Ks. figura / linea serpentinata.

MARRASKUUN RYHMÄ, vuonna 1916 perustettu suomalainen ekspressionistinen taiteilijaryhmä.

MARTYRIUM (lat.), marttyyrin muistoksi pystytetty hautakappeli tai -kirkko.

MASKARONI, tyylitelty, usein groteskin ihmis- tai eläinnaamion muotoinen koristeaihe.

MASSWERK JA SAUVASTO

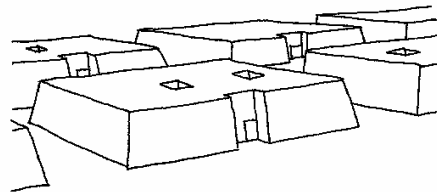
MASSWERK (saks.), ruususto. Gotikalle tunnusomainen, geometriaan perustuva, varsinkin ikkunoissa käytetty koristemuoto. Masswerkiin päättyviä kivisiä välipuitteita kutsutaan sauvastoksi. Ks. ruusuikkuna.

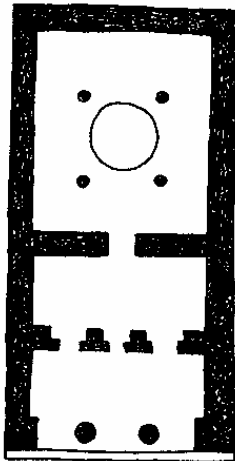
MASTABA (arab.), muinaisegyptiläinen ilmatiilestä tai hakatusta kivistä rakennettu matalaa katkaistua pyramidia muistuttava hautarakennus.

MAUSOLEUMI, hautarakennus.

MEANDERI, alun perin antiikin Kreikassa friisinä tai reunakoristeena käytetty jatkuva viivaornamenttikuvio, josta useita muunnoksia. Sen muodostaa yksi tai useampia yhdensuuntaisia nauhoja, jotka polveilevat suorakulmaisesti. Vrt. juokseva koira.

MEDALJONKI, suuri mitali tai koru sekä pyöreä tai soikea koristemuoto.

MEDIATAIDE, sähköisiä viestimiä hyväksi käytävä taide.

MEGALIITTI, kookas kivi tai niistä koottu esihistoriallinen rakennelma.

MEGARON (kr.), esihistoriallinen talotyyppi, jonka muodostaa pohja-alaltaan suorakaiteen muotoinen rakennus ja sen edessä oleva sivuseinien jatkeiden muodostama avoin eteishalli.

MENHIR (keltt.), karkeasti hakattu obeliskin tapainen pystykivi Länsi-Euroopan pronssikautisessa kulttuurissa.

METAFORA, jonkin asian kuvaaminen toisen asian avulla, merkityksen siirto.

METOOPPI, triglyfien välinen kenttä doorilaisessa friisissä. Ks. pylväsjärjestelmä.

MEZZANINO, puolikerros. Rakennuksessa kahden kerroksen välissä oleva matalampi kerros.

MEZZOTINTO (it.), metalligrafiikan syväpainomenetelmä. Kuparilaatta rouhitetaan kauttaaltaan: vaaleiksi haluttavat kohdat tasoitetaan ja kiillotetaan, tummat kohdat syntyvät karkeaksi rouhituista laatan osista.

MIHRAB (arab.), moskeijassa seinäkomoero, joka sijaitsee Mekkaan päin.

MILJÖÖMUOTOKUVA, 1800-luvun lopun realistinen tai naturalistinen muotokuva-tyyppi, jossa oli tärkeää kuvata malli omassa arkiympäristössään.

MIMESIS, jäljittely.

MINIATYYRI, miniatyyrimaalaus, pienoismaalaus. Alkuaan m. tarkoitti vanhan ja keskiajan käsikirjoitusten punaisella maalattuja nimiöitä ja alkukirjaimia. Myöhemmin miniatyyreiksi alettiin nimittää käsikirjoitusten kuvia ja yleensä kaikkia pienikokoisia maalauksia ja esineitä.

MINIMALISMI, mahdollisimman niukoista materiaalisista tai ilmaisullisista elementeistä koostuva taide. Myös taide, jossa taiteilijan persoonaa korostettu mahdollisimman vähän. M. liittyy usein käsitetaiteeseen.

MIR ISSKUSTVA (ven.), Sergei Djagilevin 1890-luvulla perustama modernistinen suuntaus, joka perustui venäläiskansallisiin perinteisiin ja länsieurooppalaiseen avantgardetaiteeseen.

MOBILE (it.), liikkuva veistosrakennelma.

MODERNISMI, m:lle pidetään ominaisena pyrkimystä universaaliuteen, taideteosten näkemistä autonomisina ja historiattomina sekä yksilökeskeisyyttä ja taiteen normien ja rajojen rikkomista. M. On usein samais-tettu avantgardeliikkeisiin. Sen piiriin lue-taan yleensä uudistukseen pyrkineet tai-desuuntaukset 1800-luvun puolivälistä läh-tien. Ks. postmodernismi.

MONOKROMAATTINEN, yksivärinen.

MONOLIITTI, yhdestä kivistä tehty veistos tai rakennuksen osa.

MONOTYPIA, graafisia tekniikoita muistut-tava työtapa, jossa kuva maalataan metalli-tai lasilevyille öljyväreillä ja painetaan siitä paperille ainutkertaisena vedoksena.

MONSTRANSSI, astia, jossa ehtoollisleipä asetetaan esille.

MONTAASI, erilaisten kuvien yhdistely, jolla pyritään ilmaisemaan jotakin uutta kokonaisuutta. Käytetään varsinkin eloku-vataiteessa. Vrt. fotomontaasi.

MONUMENTAALINEN, kooltaan suuri tai suurieleinen.

MORESKI, tyylitelty kasviaiheinen koriste, joka siirtyi maurien välittämänä islamilai-sesta taiteesta Länsi-Eurooppaan.

MOSAIKKI, kivi-, lasi- tai keramiikkapala-sista (seinään tai lattiaan) sommiteltu koris-te- tai kuvapinta. Ks. tessera.

MOSKEIJA, islamilaiden pyhä rakennus, johon kuuluvat rukoussyvennys eli mihrab, saarnatuoli l. minbar, esirukoilijoiden lava l. mahfik.

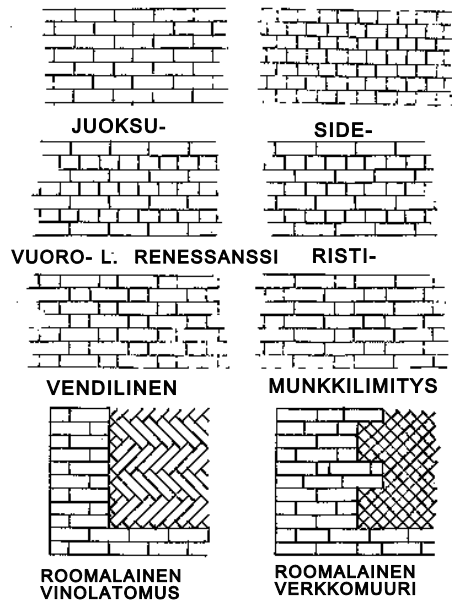
MOZARABIALAINEN TAIDE, Espanjan maurilaisilla alueilla n. 800-1100 kehittynyt taide, jossa on sekä maurilaisia että var-haisromaanisia aineksia.

MUDÉJAR, Portugalissa ja Espanjassa arabivalloituksen aikana 1100 - 1400-luvuilla kehittynyt tyyli, jossa arkkiteh-tuurissa ja koristetaiteessa yhdistyivät eu-rooppalaisen gotiikan ja arabialaisen tai-teen piirteet.

MUINAISLINNA, esi- tai varhaishistorialli-nen varustus, suojautumis- ja puolustus-paikka, joka suojattiin maavalleilla tai kyl-

MUURILIMITYKSIÄ

mämuuratuilla muureilla tai paaluaitauksilla sekä joskus myös vallihautoilla. Tyypillistä luonnon muotojen hyväksi käyttäminen.

MULTIPPELI, monikertainen, monistettu taideteos.

MUNKKILIMITYS, keskiaikainen muuraus-tapa, jossa yksi sidekivi seuraa kahta juok-sukiveä.

MURAALIMAALAUS, seinämaalau.

MUTULUS, mon. mutulit (lat.). Tappikoris-teinen riippulaatta doorilaisen temppelin palkistossa. Ks. pylväsjärjestelmä.

MUURAUSTAPA, tapa, jolla muurin kivet on liitetty yhteen.

MUURIANKKURI, vetoankkuri. Teräs-laite, joka sitoo kahta vastakkaista seinää ja lie-ventää esim. holvin aiheuttamaa sivuttais-painetta. Vrt. esim. tukipilarit, joita käytettiin muuriankkurien ohella tai sijasta.

MUUSA, antiikin tarustossa runotar, taitei-den ja tieteiden haltijatar.

MYTTI, kulttuurin alkuajoista kertova taru, jonka toimijat ovat jumalolentoja.

N

NABIS-RYHMÄ, Les Nabis. Pariisissa 1892 perustettu syntetistien ja symbolistien taitei-lijaryhmä, joka oli kiinnostunut henkisistä asioista, kuten mystiikasta, teosofiasta, filosofiasta ja kristinuskosta.

NAIVISMI, taidesuunta, jonka ilmaisumuo-dot muistuttavat esimerkiksi lasten tai ama-töörien taidetta.

NAOS (kr.), kreikkalainen temppeli, erityi-sesti varsinainen temppelihuone eli cella, jossa jumalan kuvapatsas oli.

NARTHEX (kr.), basilikassa atriumin ja runkokuoneen välinen katettu eteinen. Ks. pronaos.

NASAREENIT, uskonnollis-romanttinen ryhmä nuoria saksalaisia maalareita, jotka 1810 asettuivat Roomaan.

NATURALISMI, suunta, joka pyrkii kuvaa-maan todellisuutta mahdollisimman toden-mukaisesti mitään karttamatta. Tyylinä na-

turalismilla tarkoitetaan yleensä 1800-luvun loppupuolen taidetta, realismin jälkivaihetta. Naturalismin suhde realismiin ei ole selkeä.

NEKROPOLI, nekropolis. Vainajien asumuksista koostuva kuolleitten kaupunki.

NEOIMPRESSIONISMI, uusimpressionismi. 1880-luvulla syntynyt maalaustaiteen suunta, joka pohjautui värin ja valon tieteelliseen erittelyyn tavoitteena kehittää eteenpäin impressionistien tekniikoita. Maalaus-tapa pointillismi. Ks. myös divisionismi.

NEOPLASTISISMI, hollantilaisen De Stijl-ryhmän piirissä vaikuttanut, Piet Mondrianin kehittämä nonfiguratiivinen, tasogeometrinen taidesuunta, jonka ainoita elementtejä olivat suorat viivat ja suorat kulmat sekä perusvärit ja valkoinen, harmaa ja musta. Ks. elementarismi.

NIELLO (it.), metalliesineiden koristemenetelmä, jossa kaiverrettu kuvio täytetään niello-massalla (hopean, lyijyn, kuparin, sinkin, rikin ja boraksin seos) ja sulatetaan kiinni.

NIHTI, keskiaikaisessa arkkitehtuurissa ruoteen jatkeena maahan ulottuva neljäsosa-, puoli- tai kolmeneljäsosapylväs, joka on kiinni seinässä tai osa kimpupilarista. Ks. goottilainen kirkko.

NIKE (kr.), voiton jumalatar, joka kuvattiin tavallisesti siivekkäänä neitona.

NIMBUS (lat.), loistava pyhimyskehä. Vrt. aureola, glooria ja mandorla.

NISSI, seinäkomero. Muurissa oleva avoin puolipyöreä tai kulmikas syvennys.

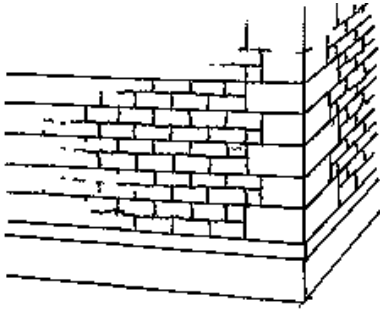
NIVELNUKKE, taiteilijan apuvälineenä käyttämä pieni mallinukke, jonka osat liikkuvat nivelien avulla.

NONFIGURATIIVINEN, abstrakti taide, jossa ei ole esittävää aihetta.

NONOBJEktiivinen, samaa tarkoittava käsite kuin nonfiguratiivinen.

NORMAALIVÄRIT, kemiallisesti puhtaat, muuttumattomat ja öljyyn liukenemattomat perusvärit.

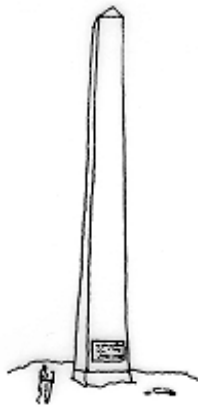
NUMISMATIikka, raha- ja mitalitiede.

NURKKAHARKOTUS, nurkkaketju. Rakennuksen nurkkaa korostava arkkitehtoninen aihe, jonka muodostavat muusta pinnasta selvästi erottuvat rakennuskivet tai rustikointi.

NYKYTAIDE, yleistermi viime vuosikymmeninä tehdylle taiteelle. Nykytaiteen muu-
seossa nykytaiteen raja on vedetty 1950- ja 1960-lukujen väliin.

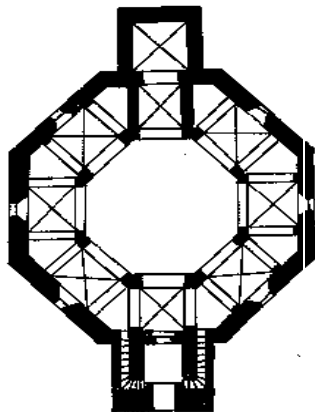
O

OBELISKI, solakka, korkea, ylöspäin kape-
neva, yhdestä kivistä tehty, pohjaltaan nelikulmainen pylväs, jonka huippu on pyramidimainen.

OBJET TROUVÉ (ransk.), taiteilijan sattumalta löytämä esine, jonka hän asettaa esille (muuttamattomana tai lähes muuttamattomana) taideteoksena tai sen osana. Marcel Duchampin mukaan o. trouvé saattoi viehättää taiteilijaa esteettisesti, kun taas ready-made -esineillä ei ollut tätä piirrettä.

OCULUS (lat.), pyöreä ikkuna tai aukko seinässä tai holvissa. Usein kupolin laessa (opaion).

OEUVRE (ransk.), taiteilijan koko tuotanto.

OFFSET, grafiikassa epäsuora laakapainomenetelmä. Offsetissa kuva siirtyy painolaatalta ensin kumikankaalla päällystetyille sylinterille ja siitä edelleen paperille.

OKTOGONI, kahdeksankulmio. Arkkitehtuurissa rakennus tai rakennuksen osa, jonka pohjakaava on kahdeksankulmainen.

OMISTEKUVA, ks. dedikaatiokuva.

ONSILASI, onttolasi. Puhaltamalla valmistettu lasitavara, kuten maljakot ja pullot.

OP-TAIDE, optinen taide. 1960-luvulla syntynyt abstrakti taidesuunta, jossa synnytetään esim. optisia näköharhoja ja liikevaikutelmia.

OPAAKKI, läpikuultamaton.

OPAION (kr.), (pyöreä) aukko kupolin laessa. Esim. Pantheon, Rooma.

OPTINEN VÄRISEKOITUS, optinen sekoittuminen. Kahden tai useamman yhtäikää

nähdyn värin sulautuminen näköhavainnossa yhdeksi värikokonaisuudeksi. Ks. pointillismi.

ORANGERIA, puutarharakennus, jossa lämpimän ilmanalan kasvit voivat talvehtia.

ORANTTI, varhaiskristillisessä taiteessa rukoilevassa asennossa, kädet puolittain ylöskohotettuna kuvattu ihminen. Vrt. adorantti.

ORFISMI, myös vibrismi, simultanismi, futuristinen kubismi. Kubismista juontunut ranskalaisen maalaustaiteen suunta 1910-luvulla.

ORNAMENTTI, koristemuoto.

ORTOGONAALI, lineaariperspektiivissä kuvatasoon nähden kohtisuorat viivat, jotka yhtyvät horisontissa pakopisteessä.

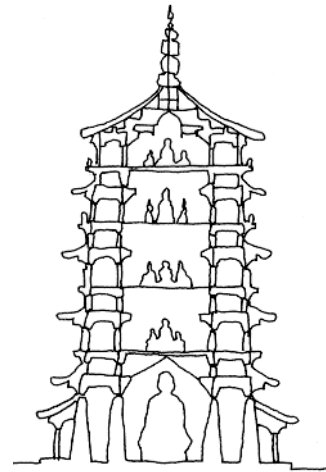
P

PAGODI, buddhalainen reliikkimonumentti, jonka lähtökohtana muinasintialainen tapa haudata kuninkaalliset puolipallonmuotoisiin kumpuhautoihin. P. edustaa Gautama Buddhaa ja hänen kuolemanhetkellä saavuttamaansa nirvanaa. P. on tavallisesti kiinteä monumentti, jossa ei ole sisätilaa. Kaakkois-Aasiassa pagodit kehittyivät siroiksi, kellomaisiksi rakenteiksi. Itäaasialainen p. on monikerroksinen torni, jonne voi kiivetä. Pagodien koko voi vaihdella muutamasta senttimetrin korkuisesta votiivista lähes sadan metrin monumenttiin.

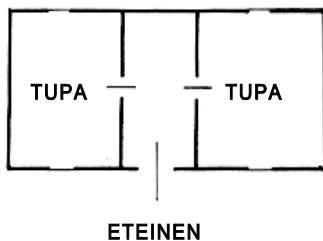
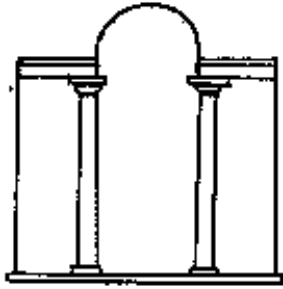
PAHEET, kuolemansynnit. Ylpeys (superbia), kateus (invidia), viha (ira), laiskuus (acedia), ahneus (avaritia), kohtuuttomuus (gula) ja hekumallisuus (luxuria).

PAIKALLISVÄRI, maalaustaiteessa esineiden oma alkuperäinen väri, jonka vaikutusta varjot, valonvahdukset tai viereiset värit eivät ole muuttaneet.

PAIKKASIDONNAINEN TAIDE, tiettyyn paikkaan ja kontekstiin tarkoitettua ja suunniteltua taidetta, joka ottaa huomioon paikan fyysisen ja visuaalisen, joskus myös historiallisen, ekologisen, psykologisen tai sosiologisen, luontaan. Usein monimediaista.

ITÄAASIALAINEN PAGODI

PALKISTO, klassisen rakennuksen vaakasuuntainen, pylväiden tai pilarien kannattama osa, joka tukee kattoa. Palkiston tärkeimmät osat ovat arkkitraavi, friisi ja korniisi.

PALKKI, vaakasuuntainen, pystytukien kannattama rakennuksen osa.

PALLADIO-MOTIIVI, -aihe. Kolmiosainen aukko, jossa keskellä muita korkeampi ja leveämpi pyöreäkaarinen aukko.

PALLADIANISMI, palladiaaninen arkkitehtuuri. 1600- ja erityisesti 1700-luvuilla ankan klassistinen rakennustyyli, joka pohjautuu Andrea Palladion rakennussuunnitelmiin ja kirjoituksiin. Ks. palladio-motiivi.

PALMETTI, palmunlehteä muistuttava viuhkamainen lehtikimppukoriste.

PANNOOMAALAUS, kehystettyyn seinäpintaan tehty maalaus. Myös yleisesti maalaus metalli- tai puulevyllä.

PANTOKRATOR (kr.), Kristus kaikkivaltias, bysanttilainen kuva-aihe.

PARITUPA, rakennus, jossa kahta vastakkaisista tupaa erottaa niiden välissä oleva eteinen.

PASSEPARTOUT (ransk.), esim. piirustuksissa tai grafiikassa yleensä pahvinen suojakehys, joka eristää teoksen pinnan lasilevystä.

PASTELLIMAALAUS, pastelli (it.). Kuivilla ja pehmeillä väriliiduilla, pastelleilla, tavallisesti paperille tai pahville, mutta myös kankaalle tai puulevyllä tehty piirros, jonka lopputulos muistuttaa maalausta.

PASTELLINA (it.), kaoliinista ja vaseliinista sekoitettu muovailuvaha.

PATINA, esineiden iän mukana eri tekijöiden vaikutuksesta johtuva tai keinotekoisesti aikaan saatu esineen pinnan ja värin muuttuminen, erityisesti kuparihome. Myös roomalainen tarjoiluvati.

PAVILJONKI, huvimaja tai suurempaan päärakennukseen liittyvä pienempi sivurakennus.

PEHMEÄPOHJASYÖVYTYS, etsauksen muunnos, jossa rasvaa sisältävän pohjustuksen päälle pannaan paperi ja kuva piirretään laatalle sen läpi.

PENDENTIIVI, kolmiomainen holvin osa, joka välittää kupolin (tai kupolinkaulan) neli- tai monikulmaiseen huonetilaan. Ks. kupoli.

PENTATYYKKI, kaksoissiipialttari. Ks. alttarilaite, diptyykki, triptyykki ja polyptyykki.

PENTIMENTO (it.), taiteilijan maalaukseen tekemät muutokset, esim. ääriviivat, jotka näkyvät lopullisessa teoksessa.

PEREDVIZNIKIT, 'vaeltajat'. 1800-luvun lopun venäläinen realistinen taiteilijaryhmä, joka järjesti kiertonäyttelyitä.

PERFORMANSSI, performance (engl.). Eri taiteenlajeja yhdistävä teatterinomaisen esitys, johon yleisö ei yleensä osallistu. Vrt. happening.

PERGAMENTTI, eläimen nahasta valmistettu kirjoitus- tai maalaus pohja.

PERGOLA (it.), kasvikoynnöksiin katettu käytävä puutarhassa, lehtimaja.

PERIPTEROS (kr.), peripteraalitemppeli. Kreikkalainen temppeli, jonka cellaa ympäröi pylväskehä.

PERISTYYLI, pylväskäytävän ympäröimä piha antiikin aikaisessa asuinrakennuksessa. Ks. domus. Voi olla myös pylväiden ympäröimä huonetila tai rakennus.

PERPENDICULAR-TYYLI, englantilainen myöhäisgoottilainen arkkitehtoninen tyyli, jolle on tunnusomaista pystysuorien sauvaikeiden ja viuhkaholvien koristeellinen käyttö sekä korkeat ja leveät ikkunat. Ks. Decorated style ja Early English.

PERSONIFIKAATIO, ajatusten ja käsitteiden esittäminen ihmisen hahmossa. Ks. allegoria.

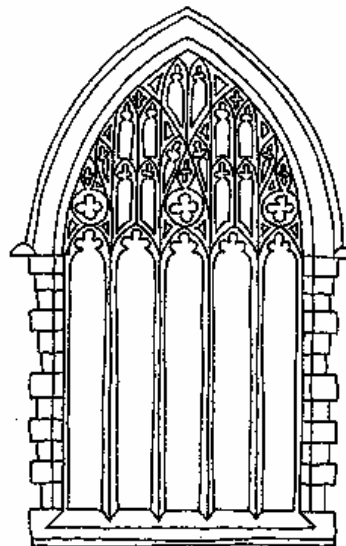
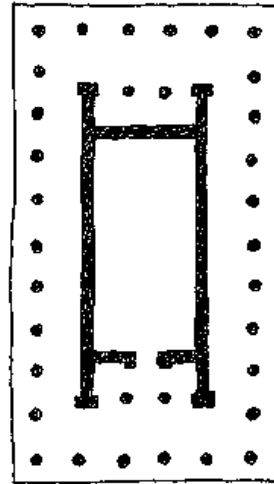
PIANO NOBILE (it.), rakennuksen juhla kerros.

PIAZZA (it.), tori, aukio.

PIETÀ (it.), kuva-aihe, jossa Neitsyt Maria pitää sylissään kuollutta Kristusta.

PIGMENTTI, väriaine, taiteilijavärien värin antava aineosa.

PIIRTOVARJOSTUS, skraffeeraus. Piirustuksessa ja grafiikassa tiheällä yhdensuuntaisella tai ristikkäisellä viivoituksella aikaansaatu muotoa luova varjostus. Heral-

diikassa käytetään yksivärisissä kuvissa piirtovarjostuksia ilmaisemaan eri värejä.

PILARI, poikkileikkaukseltaan nelikulmainen tai monisärmäinen massiivinen pystytuki, joka seisoo vapaasti. Vrt. pylväs.

PILASTERI, seinässä kiinni oleva ja siitä vähän ulkoneva, poikkileikkaukseltaan suorakaiteinen pilari, jolla on kapiteeli ja jalusta.

PILOTIS (ransk.), modernissa arkkitehtuurissa (erityisesti funktionalismissa) teräsbetoninen pilari, jota käytetään nostamaan rakennus maan pinnasta ja luomaan samalla ulkotila sen alle.

PINAKOTEEKKI, maalaustaiteeseen erikoistunut museo.

PINXIT (lat.), pinx., pxt., p., "maalannut", maalauksen tekijä.

PISTOHOLVI, pienehkö holvi, joka leikataan suurempaan holviin esim. valonsaantia varten. Ks. holvi.

PITKÄKIRKKO, pohjakaavaltaan suorakaiteen muotoinen kirkko, jonka pidemmät sivut ovat useimmiten itä-länsisuuntaisia.

PITTORESKI, maalauksellinen, silmää kiehtova, maalauksen aiheeksi sopiva.

PITTURA METAFISICA (it.), metafyyssinen maalaus. Ital. Giorgio de Chiricon 1910-luvulla perustama taidesuunta, joka futurismin vastakohtana korosti liikkeetöntä tilaa ja käytti klassisen taiteen usein kubistisesti nähtyä esineistöä ja arkkitehtonisia muotoja. Tyypillistä oli myös mystinen tunnelma.

PLAGIAATTI, jonkun toisen taiteilijan teosten toistaminen.

PLASTILLISUUS, veistoksellisuus.

PLEIN AIR -MAALAUUS, ks. ulkoilmamaalaus.

PODIUM, rakennuksen, erityisesti roomalaisen temppelin, jalustaosa.

POINTILLISMI, täplämaalaus. Maalaaminen sekoittamattomilla väreillä pieninä täplinä. Ks. neoimpressionismi, divisionismi, jälki-impressionismi ja optinen värisekoitus.

POLYKROMAATTINEN, monivärinen.

POLYPTYKKI, taideteos tai alttarilaite, joka koostuu useammasta kuin kolmesta siipiosasta. Vrt. diptyyppi, triptyyppi ja pentatyppi.

PONDERAATIO, sommitelman eri osien välinen harmoninen tasapaino.

POP-TAIDE, kaupallisesta populaarikulttuurista aiheensa ottanut figuratiivinen taide 1950- ja 1960-luvuilla.

PORRASPÄÄTY, portaittain nouseva rakennuksen pääty.

PORTAALI, arkkitehtonisesti koristeltu sisäänkäynti.

PORTIIKKI, pylväiden, pilarien tai arkadien rajoittama avoin, katettu halli tai katos pääsisäänkäynnin edessä. Voi olla myös vapaasti seisova rakennus.

POSTAMENTTI, esim. veistoksen tai pylvään jalusta, perusta.

POSTMODERNISMI, 1960-luvulta lähtien eri merkityksissä käytetty termi. Taiteissa sen tunnuksina ovat mm. pastissit, sitaatit taiteen historiasta, ironia ja leikki. Arkkitehtuurissa postmodernismi on 1960-luvulta lähtien ilmennyt vastaliike modernistiselle kansainväliselle tyylille.

POUSSINISTIT, piirustuksellisuuden ja lujan muodon kannattajat Ranskassa 1600-luvulla. Vrt. rubenistit.

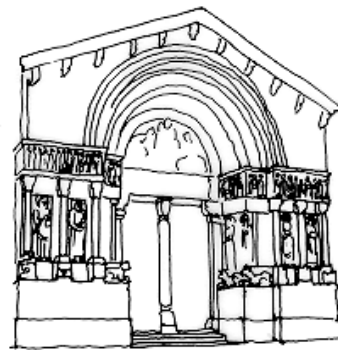
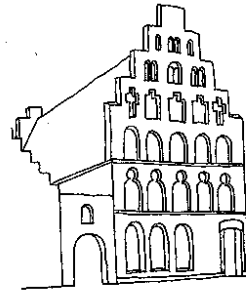
PREDELLA (it.), alttarilaitteen maalauksin ja/tai veistoksin koristeltu leveä ja matala alaosa.

PRERAFaeliitit, englantilaisten taiteilijoiden ryhmä 1800-luvun puolivälissä. Veljeskunnaksi itseään nimittäneet prerafaeliitit pyrkivät romantiikan hengessä palauttamaan taiteeseen ennen Rafaelia vallinneen henkisen ja ulkoisen puhtauden.

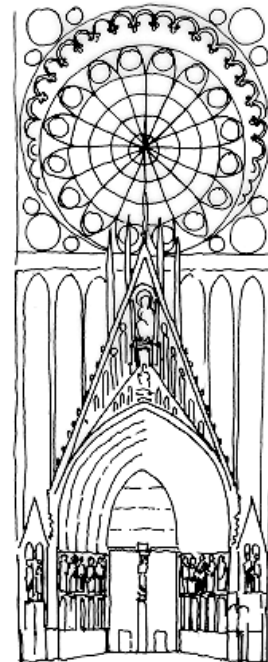
PRESBYTERIUM, papistolle varattu osa kirkossa, esim. kuorissa.

PRIMITIVISMI, taide, jonka esikuvana ja innoittajana on primitiivinen, lasten ja kansantaide.

PRISMA-RYHMÄ, kansainvälisesti suuntautunut väritaitelijoiden ryhmä Suomessa 1950-luvulta lähtien.

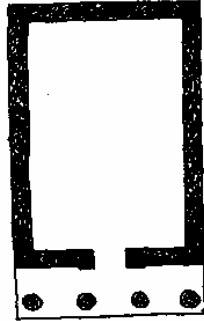

ROMAANINEN PORTAALI

GOOTILAINEN PORTAALI

PRIX DE ROME (ransk.), ranskalaisen taideakatemiakoulun 1. lopputyöpalkinto, joka oikeutti nelivuotiseen Rooman stipendiin.

PROFIILI, sivukuvana näkyvän kohteen ääriviivat.

PRONAOS (kr.), kreikkalaisen temppelin sivuseinien jatkosten muodostama avoin esihalli cellan edessä.

PROPYLAIA, porttirakennus antiikin kreikkalaisessa arkkitehtuurissa.

PROSKENION (kr.), klassisen antiikin teatterinäyttämö. Nykyisin yleensä näyttämön etuosa.

PROSTYLOS (kr.), kreikkalainen temppeli, jonka cellan edessä on tavallisesti nelipylväinen avoin halli.

PROVENIENSSI, taideteoksen lähtökohta, vaiheet ja sen omistaja- ja sijoitustiedot.

PSEUDOBASILIKA, hallikirkko, jossa on basilikamainen korotus ulkoasussa muttei klerestorioikkunoita tai jossa keskilaiva on sivulaivoja korkeampi vain sisätilassa. Vrt. basilika.

PUNKTEERAUS, kuvanveistossa kipsi- tai savimallista puuhun tai kiveen siirrettäessä tai kopioitaessa käytetty menetelmä, jossa mallin tärkeimmät pisteet merkitään materiaalikappaleeseen. Monumentaalimaalauksessa kartonkiin lävistetyt pisteet, joiden avulla ääriviivat siirrettiin seinäpintaan.

PUOLIPYLVÄS, puolittain seinäpintaan upotettu pylväs.

PURISMI, kubismista juontunut maalaustaitteen suunta. Termiä on käytetty myös väheleisen arkkitehtuurin yhteydessä.

PUTRIDO, öljy- ja temperavärien seos, öljytempera.

PUTTO (it.), kuvanveistossa ja maalaustaitteessa siivekäs tai siivetön alaston pullea (poika)lapsi. Vrt. amoriini, eroottti ja kerubi.

PUUKAIVERRUS, ksylografia. Grafiikan menetelmä, jossa paino-originaali kaiverretaan poikkisyin leikattuun puulaattaan. Aikaansaattava sävyasteikko on laaja. Menetelmää on käytetty 1800-luvulla esim. maalauksen jäljentämiseen ja sanoma- ja aikauslehtien kuvittamiseen.

PUUPIIRROS, grafiikan menetelmä, jossa paino-originaali kaiverretaan pituusyön sahattuun puulaattaan.

PYHIMYSKEHÄ, glooria, gloriola, aureola, nimbus, mandorla. Pyöreä, soikea, renkaan tai ristin muotoinen sädekehä, joka kristillisessä taiteessa kuvataan tavallisesti pyhien henkilöiden päätä, joskus koko vartaloa ympäröiväksi.

PYLON (kr.), pyloni. Korkeat kapenevat porttitornit egyptiläisen temppelin sisäänkäynnin molemmin puolin tai samankaltaiset rakennukset, jotka symbolisoivat rajaa tai porttia. Nykyisin myös esim. riippusillan pylonit.

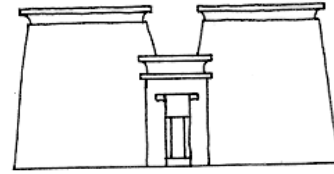
PYLVÄS, kolonni. Poikkileikkaukseltaan kookkaanpuoleinen pyöreä pystytuki.

PYLVÄSJÄRJESTELMÄ, pylväiden ja palkistojen käyttö ja koristelu viiden klassisen pylväsjärjestelmän (doorilainen, joonialainen, korinttilainen, toskanalainen ja komposita) mukaisesti. Ks. seuraava sivu.

PYSTYSALVOS, puuarkkitehtuurissa rakennustapa, jossa seinät tai niiden tukirakenteen osat on tehty pystyyn asetetuista hirsistä.

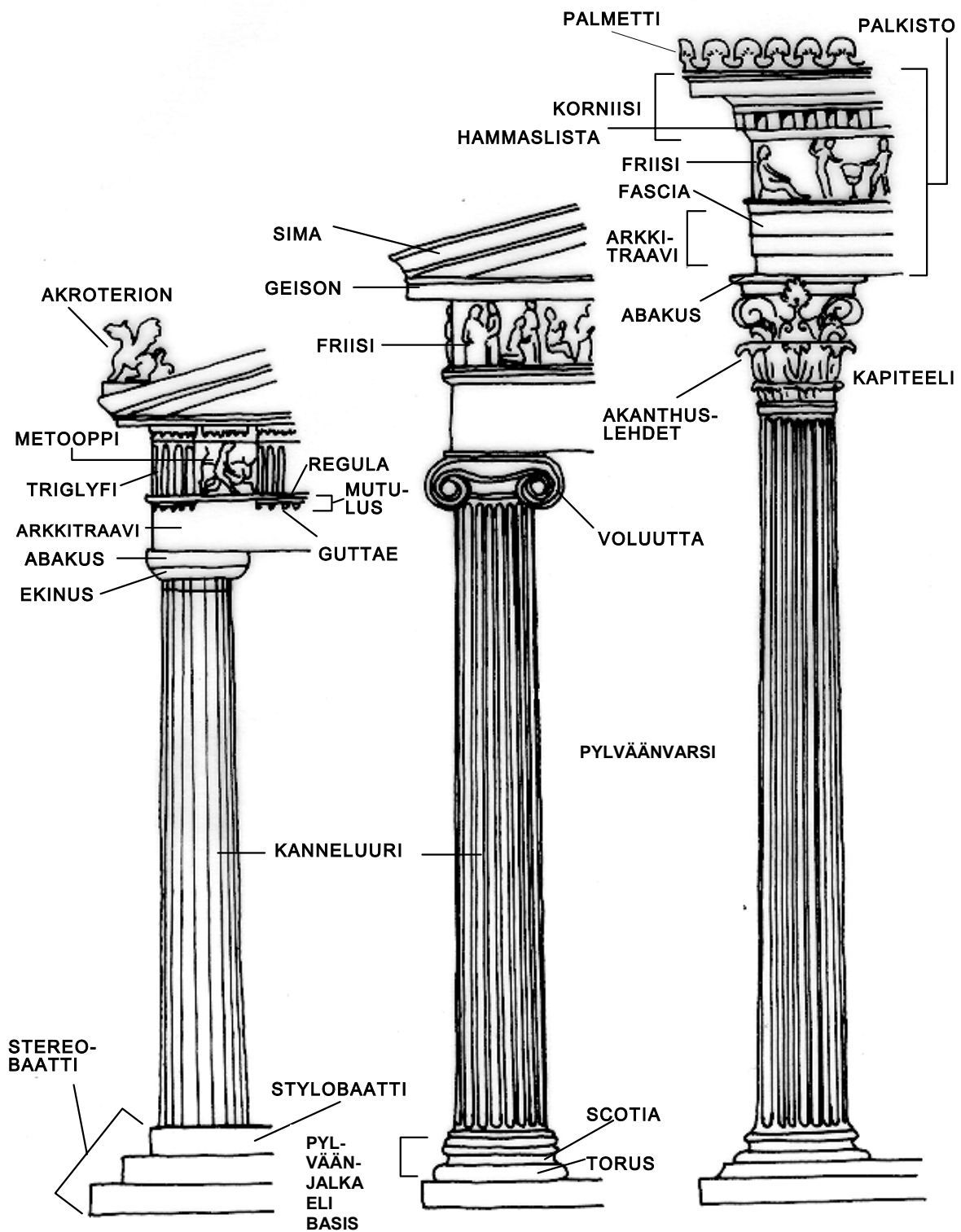
PYÖRÖKAARITYYLI, Rundbogenstil. N. 1830-1860/70 arkkitehtuurissa pyörökaaria käyttäneiden aiempien tyylien (esim. roomaaninen) imitoinnin saksalainen nimitys.

PYÖRÖKIRKKO, pohjakaavaltaan pyöreä kirkko.

Q

QUATTROCENTO (it.), 1400-luku, Italian varhaisrenessanssi. Vrt. trecento ja cinquecento.

DOORILAINEN, JOONIALAINEN JA KORINTTILAINEN PYLVÄSJÄRJESTELMÄ

R

RAIONNISMI, rayonismi. Venäläisen modernismin abstrahoiva maalaustyyli 1910-luvulla.

RANSKALAINEN PUISTO, 1600-luvulle tyypillinen puistotyyppi, jossa käytetään aksiaalista asemakaavaa ja symmetrisiä istutuksia.

RASTEROINTI, kuvanjäljennöksessä (valokuvassa tai grafiikassa) sävykuvien tuottaminen jakamalla kuvan sävyt eri suuruisiin ja eri etäisyydellä toisistaan oleviin väripisteisiin eli rastereihin.

RAVELIINI, kurtiiniportin suojaksi rakennettu teräväkulmainen etuvarustus linnoituksessa. Ks. bastioni.

RAYONNANT-TYYLI, Ranskassa n. 1230-1350 vallinnut goottilainen tyyli. Vrt. flamboyant-tyyli.

READY-MADE (engl.), jokapäiväinen tehdasvalmisteinen esine, joka on irrotettu normaalista kontekstistaan ja esitetty taide-teoksena. Vrt. objet trouvé.

REALISMI, taiteen suunta, joka pyrkii todellisuuden kaunistelemattomaan kuvaamiseen. Vrt. naturalismi.

RÉGENCE-TYYLI, sekä barokin että rokokoon piirteitä sisältävä sisustustyyli, joka oli muodissa Ranskassa n. 1705-1730.

REGENCY-TYYLI, Englannissa n. 1810-1830 vallinnut arkkitehtuuri- ja sisustustyyli. Vrt. empire.

REGINA COELI (it.), Neitsyt Maria valtaistuimella -kuvatyyppi.

REGULARITEETTIJÄRJESTELMÄ, kaupunkien asemakaavajärjestelmä, jolle on tunnusomaista säännöllisyys.

REKONSTRUKTIO, osittain jälleenrakennettu aito esine tai rakennus, uusi alkuperäisen jäljennös tai hypoteettinen, alkuperäistä ideaa tavoitteleva esine tai rakennus. Vrt. konservointi ja restaurointi.

RELIEFI, koho- tai korkokuva. Veistoteos, jossa kuvaesitykset ovat koholla pohjapinnasta eli taustasta. R. voi olla korkea (alto

rilievo, it.), matala (basso rilievo) tai puolireliefi (mezzo rilievo).

RELIKKI, pyhäinjäännös. Huom. vrt. relikti l. jääne, säilymä.

RELIKVAARIO, pyhäinjäännöslipas.

REMINISENSSI, muistuma, tahaton laina toisesta teoksesta.

REPLIIKKI, toisinto. Taitelijan itsensä teoksestaan valmistama jäljennös- tai toisintokappale. Vrt. kopio.

REPOUSSOIR, sommittelukeino, jossa maalauksen etualalle on sijoitettu kuva-aihe tai useampia syvyysvaikutelman tehostamiseksi.

REPRODUKTIO, jäljentäminen, toisintaminen, monistaminen, myös jäljennös.

RESTAUROINTI, entisöinti, entistämminen. Vanhojen tai vahingoittuneiden rakennusten tai taideteosten palauttaminen alkuperäiseen tai nykyistä varhaisempaan asuun. Vrt. konservointi ja rekonstruktio.

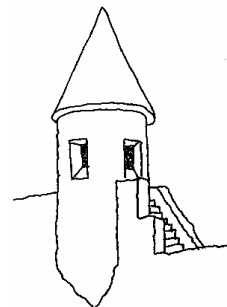
RETAABELI, keskiajan latinasta peräisin oleva yleiskäsite (retro, takana; tabulum, taulu), joka merkitsee alttarilaitetta.

RETROSPEKTIIVINEN NÄYTTELY, elossa olevan taiteilijan koko tuotannosta takautuvan yleiskatsauksen antava näyttely.

REVERSSI, rahan tai mitalin kääntöpuoli. Vastakohta averssi.

REVIVAL (engl.), jonkin tietyn aikaisemman aikakauden ja sen tyylin ihailu ja käyttö taiteessa. Esim. Greek Revival, Gothic Revival.

RIIPPUTORNI, satulatorni. Konsolien kannattama ulkoneva torni muurin harjalla.

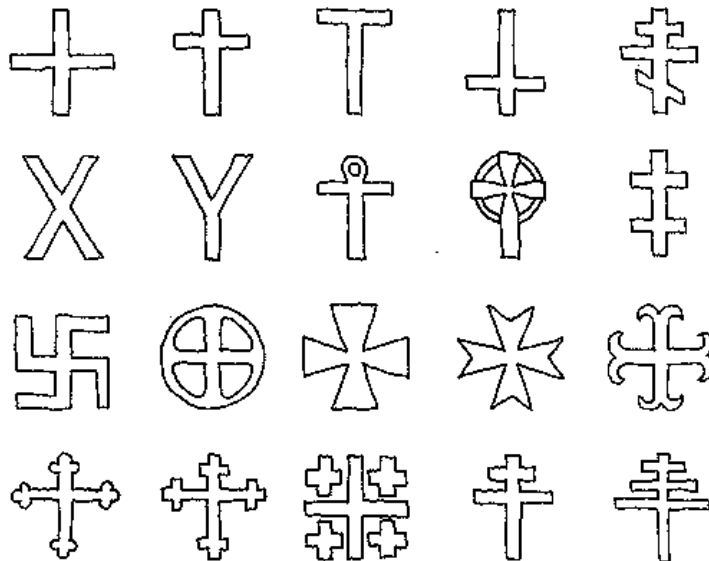
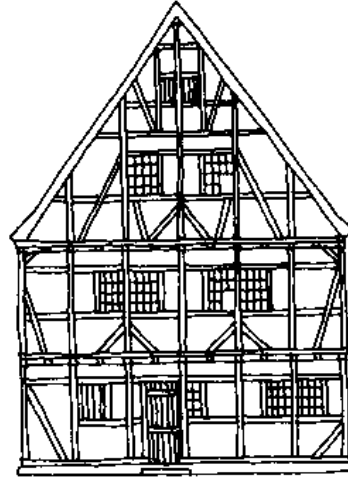
RISALIITTI, tavallisesti fasadin keskellä ja päissä oleva, rakennuksen koko korkeudelta ulkoneva rakenneosa.

RISTIKESKUS, ristikirkon osa, joka on ristivarsien kohtaamispaikassa.

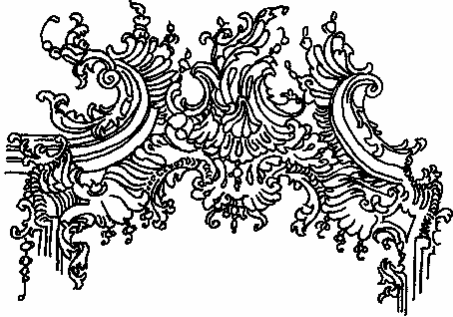
RISTIKIRKKO, pohjakaavaltaan ristinmuotoinen kirkko. Esimerkiksi sisä- ja ulkoviisiteinen sekä kaksikymmentäneljäkulmainen ristikirko.

RISTIKORAKENNE, saks. Fachwerk, ruots. fackverk. Seinärakenne, jossa vaakasuorat, pystysuorat ja vinottain asetetut hirret muodostavat kantavan rakenteen. Hirsien välit on täytetty yleensä tiilellä.

RISTIKUKKA, goottilainen koriste, jossa pitkänomaiseen varteeseen liittyy neljä lehtiaihetta. Käytettiin mm. fiaalien ja vimpergien huipun koristeina. Vrt. krapu.

RISTI, ikivanha symbolikuvio, jolla on ollut useita merkityksiä. Kuvat: 1. rivi: kreikkalainen, latinalainen, Antoniuksen eli kahva- eli tauristi, Pietarin, venäläinen eli ortodoksinen, 2. rivi: Andreaksen, haarukka-, silmukka-, kelttiläinen, Lothringenin, 3. rivi: haka-, vihki-, Yrjön, maltan-, ankkuri-, 4. rivi: apilanlehti-, vasta- eli kerrottu, Jerusalemin, patriarkan ja paavinristi.

RISTIKUPOLIKIRKKO, ristikirkko, jossa on kupolit joko sekä ristikeskuksen että risti-
varsien päällä tai ainoastaan keskuksen
päällä.

RISTIKÄYTÄVÄ, kirkon, luostarikirkon tai
linnan sisäpihaa ympäröivä käytävä, joka
avautuu pihalle arkadien kautta.

RISTIVARSI, ristikirkon ulkoneva sakara.

ROCAILLE (ransk.), rokokoolle tyypillinen
luonnonaiheinen, epäsäännöllinen koriste-
aihe. Alun perin sana tarkoitti pientä kivistä
ja simpukoista tehtyä koristeluolaa tai koris-
tetta puutarhassa.

ROMANTIikka, taiteessa (kuvataiteista
erityisesti maalaustaiteesta) liike, joka syn-
tyi 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa vasta-
reaktiona valistusajan järkeisuskolle sekä
joissain suhteissa uusklassismin kauneus-
käsitykselle. Romanttiselle taidekäsitykselle
ominaista on subjektiivinen tunnelmaisuus.

ROMBI, vinoneliö.

RONDELLI, pyöreä torni puolustusmuuris-
sa.

ROTUNDA (lat.), pyörörakennus, pyöreä
sali.

RUBBELLI-LIMITYS, rubbelmuuri. Eri ko-
koisista neliön ja suorakaiteen muotoisista
louhituista kivistä tehty muuri.

RUBENISTIT, 1600-luvulla Ranskassa
maalauksellisuuden kannattajat. Vrt. pous-
sinistit.

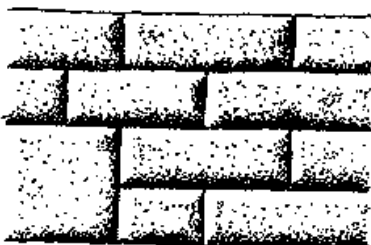
RUNKOHUONE, rakennuksen (kirkon)
päätila.

RUNKORAKENNE, rakenne, jonka muo-
dostavat kantava runko ja sen täyte tai ver-
hous. Vastakohtana esim. kokonaan tiilestä
muurattu massiivirakenne. Vrt. ristikkora-
kenne.

RUODE, holvivaippon saumassa oleva
listankaltainen profiointi. Ks. goottilainen
kirkko.

RUSTIKOINTI, rustiikkarustika, harkotus.
Etusivultaan rosopintaisista tai särmikkäistä
kiviharkoista tehty muuri tai sen jäljitelmä.

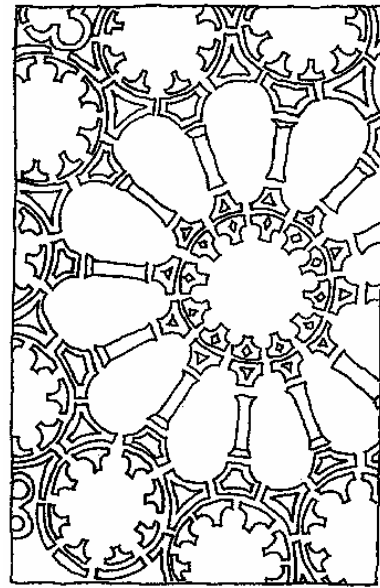
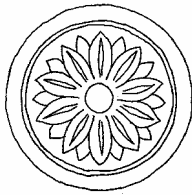
RUSTO-ORNAMENTIikka, erityisesti
1600-luvulla käytetty orgaanisia muotoja

(esim. korvalehti ja mustekala) mukailut ornamenttiikka.

RUUSUIKKUNA, rosetti-ikkuna. Keskiaikaisten kirkkojen länsifasadissa portaalin yläpuolella tai poikkilaivan päädyssä oleva pyöreä ikkuna, jota korostaa ruususto l. Masswerk tai rosettiaihe (ruusuke).

RUUSUKE, rusetti, rosetti. Ikivanha aurin-
gonkehräaiheesta juontuva plastinen tai pintakoristekuvio, joka muistuttaa kaavamaisesti esitettyä pyöreää kukkaa. Ks. ruusuikkuna.

RUUSUIKKUNAN RAKENNE

RUUSUSTO, ks. Masswerk.

S

SABLONI, sapluuna, luotta, kaavain, malline.

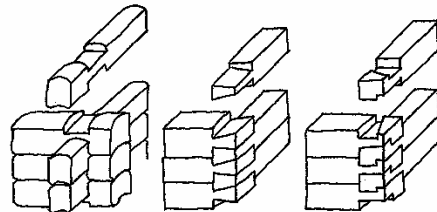
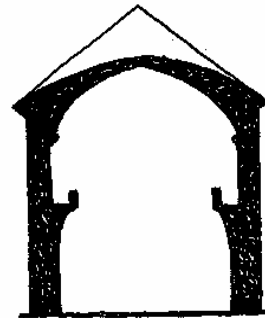
SACRA CONVERSAZIONE (it.), kuva-aihe, jossa Neitsyt Maria ja lapsi pyhimysten seurassa.

SALIKIRKKO, myöhäisgoottilainen yksiläiväinen kirkkotyyppi, jonka sisätila on yhtenäinen ja salimainen ilman selvää rajaa kuorin ja runkokuoneen välillä.

SALONKI, ransk. salon. Hienosti sisustettu seurusteluhuone tai taide-esitysten kuulemista ja näkemistä varten varattu huone, taidenäyttelyhuone. Myös virallinen taide-
näyttelyinstituutio Pariisissa 1600-luvun lopulta lähtien ja itse virallinen näyttely.

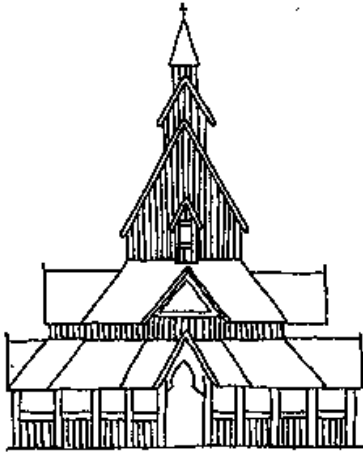
SALVAIN, seinähirret loveamalla tehty nurkkaliitos. Tavallisimpia ovat risti-, pyrstö- ja sinkkasalvain.

SARKOFAGI, kivistä, metallista, joskus myös savesta tai puusta valmistettu koristeltu ruumisarkku. Vrt. kenotafi.

RISTI-, PYRSTÖ- JA SINKKASALVAIN

SARVILINNA, varustus, joka koostuu kahdesta puolibastionista ja niiden välisestä kurtiinista.

SATELLIITTIKAUPUNKI, suurkaupunkiin seutusuunnittelun kannalta läheisesti liittyvä, mutta hallinnollisesti, kaupunkirakennustaiteellisesti ja osittain taloudellisesti itsenäinen kaupunki.

SAUVAKIRKKO, pystysalvoksia käyttäen rakennettu keskiaikainen puukirkko.

SAUVASTO, goottilaisen ikkunan pystysuorat muuraukset. Ks. Masswerk I. ruususto.

SCULPSIT (lat.), sculps., sculp., sc., ilmaisee veistoksissa kuvanveistäjän, grafiikassa laatan kaivertajan.

SECCOMAALAUUS (it. al secco), kuivalle kalkkilaastipinnalle tehty maalaus. Vrt. fresko.

SEEPIA, ruskea väri, jota alkuaan tehtiin mustekalojen musteesta.

SEPTEM, vuoden 1908 jälkeen syntynyt suomalainen jälki-impressionistinen taiteilijaryhmä, joka korosti ranskalaisvaikutteista väritaidetta. Ns. "puhtaan paletin" kauden (1910 tienoilla) jälkeen ryhmän taiteilijat uudistivat värimaalaustaan ilman yhtenäistä ohjelmaa.

SERAFI, enkeli, jolla on kuusi siipeä: kahdella peitettiin kasvot, kahdella verhottiin ruumis ja kahta käytettiin lentämiseen. Serafit kuvataan Jumalan valtaistuimen lähellä tai yläpuolella. Ks. Jes. 6:2-7. Vrt. putto, kerubi, amoriini.

SERIGRAFIA, silkkipaino. Grafiikan menetelmä, jossa väri levitetään paperille ohuen silkkikankaan läpi.

SESESSIONI, Wien: Secession, München: Sezession. Nimitys, jonka 1800-luvun lopulla omaksuivat ne saksalaiset ja itävaltalaiset taiteilijayhdistykset, joiden jäsenet kapinoivat akateemisia taiteilijajärjestöjä vastaan.

SFUMATO, valon ja varjon pehmeästi yhdistävä, ääriiivoja häivyttävä ja hillittyjä värisävyjä käyttävä maalaustekniikka, jonka synnyttämä vaikutelma on nimeltään chiaroscuro.

SGRAFFITO (it.), rakennustaiteessa, maa-laustaiteessa ja keramiikassa menetelmä, jossa eri värisiä maalikerroksia esiin raaputtamalla saadaan aikaan haluttu kuvio.

SIDEHIRSI, sivuseinästä toiseen ulottuva tukihirsi tai vaakasuuntainen hirsi kattotuolirakenteessa.

SIIPIALTTARI, moniosainen alttarilaite, jonka siivet voidaan sulkea kaapin tavoin. Esim. diptyykki, triptyykki, pentatyykki ja polyptyykki.

SIKKATIIVI, maalin kuivumista nopeuttava lisäaine.

SILUETTI, varjokuva ihmisestä, eläimestä ym. Siluetin tyypillisin muoto on profiilikuva.

SIMSSI, gesimssi. Seinäpinnasta ulkoneva vaakasuora, profiloitu seinälista.

SIMULTAANIPERSPEKTIIVI, Cezannen ja kubistien käyttöön ottama menetelmä esittää kuvattava kohde samanaikaisesti useammasta perspektiivikulmasta.

SISELÖINTI, metalliesineen pinnan viimeistely.

SITADELLI, linnoitettujen kaupunkien sisin linnoitus.

SKENE (kr.), antiikin teatterin kulissirakennelma.

SKENOGRAFIA, lavastemaalauksen antiikin teattereissa. Myös lavastustaide yleensä.

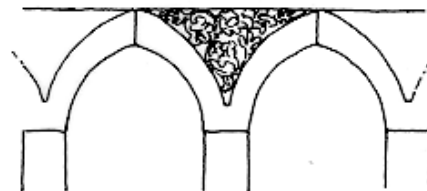
SOMMITELMA, kompositio. Eri elementtien kombinaatio taideteoksessa, taideteoksen kokonaisuus.

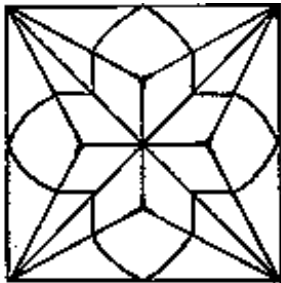
SOSIAALINEN REALISMI, realistinen taide, johon liittyy sosiaalinen tai poliittinen kannanotto.

SOSIALISTINEN REALISMI, ent. Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa virallisesti hyväksytty taidesuunta, joka piti taiteen tehtävänä kansanomaisen helppotajuisesti ja sosiaalisesti opettavalla tavalla kuvata ja ihannoida yhteisöelämää ja työtä.

SPANDRILLI, arkkitehtuurissa kolmiomainen alue kaaren yläosan vieressä tai arkadissa kahden kaaren välissä.

SPATIAALINEN, tilaa tai välimatkaa koskeva, avaruudellinen.

STAFFAASI, pieni täytefiguuri maisema- tai kaupunkimaisemamaalauksissa.

STANDAARI, puisen varren ympärille valmistettu kulttiesine Mesopotamian taiteessa. Myös sotalippu.

STANZA (it.), huone. Rafael-stanzat ovat Vatikaanissa sijaitseva huoneryhmä, jonka Rafael ja hänen koulukuntansa koristivat freskoilla.

STEELE, antiikin kreikkalainen piirtokirjoituksella ja / tai reliefein varustettu kivipatsas tai kivi- tai metallilaatta, joka asetettiin haudalle tai rajan merkiksi.

STEREOBAATTI, kreikkalaisen temppelin portaittain kohoava alusrakennelma.

STILISOINTI, ks. tyylittely.

STOA (kr.), esim. torin varrella sijainnut vapaasti seisova avoin pylväshalli tai rakennukseen liittyvä katettu pylväskäytävä, jota antiikin kreikkalaiset käyttivät kävelytienä tai kohtaamispaikkana.

STUKKO, kipsistä, kalkista, hiekasta, vedestä ja eräistä lisäaineista tehty laastiseos, jota käytetään seinäpintojen päällystämiseen ja ornamenttien valmistamiseen.

STURE-HOLVI, kahdeksansakarainen tähtiholvityyppi.

STYLOBAATTI, klassisessa arkkitehtuurissa pylväiden tasainen alusta. Stereobaatin ylin osa.

SUMRAUS, maalauksessa kuivahkon värin siveleminen jäykällä siveltimellä siten, että pohja jää paikoin näkyviin.

SUPREMATISMI, venäläisen Kasimir Malevitsin 1913-1915 kehittämä abstrakti, nonfiguraatiivinen ja konstruktiiivinen maalaussuunta.

SURREALISMI, 1910-luvulla syntynyt kirjallisuuden ja kuvataiteiden suunta, jonka ohjelman hahmotteli 1924 kirjailija André Breton. S. asettui vastustamaan ulkonaiseen kokemukseen pohjautuvan taiteellisen ilmaisun rajallisuutta ja piti taiteellisen luomisen oikeana pohjana unien, harha-aistimusten ja poikkeuksellisten sieluntilojen sisältöä.

SYDÄNMUURI, kantava muuri pitkittäisen rakennuksen keskellä (vrt. poikittaiset väliseinät).

SYMBOLI, tunnuskuva, vertauskuva, merkki, joka edustaa jotakin muuta kuin itseään.

SYMBOLISMI, 1800-luvun jälkipuoliskolla ja vuosisadan vaihteessa vaikuttanut taide-
liike, joka korosti näkyvän todellisuuden takana olevaa syvempää mystistä todellisuutta. Tämä todellisuus konkretisoituu taiteessa näkyvien merkkien i. symbolien avulla. Ks. syntetismi.

SYNESTESIA, havainnon assosioituminen toisen aistipiiriin ilmiöön niin vahvana, että ne sulautuvat yhdeksi kokemukseksi.

SYNTETISMI, kuvataiteissa symbolististen taiteilijoiden suosima muotopyrkimys, jonka päämääränä on figuurien pelkistetty yksinkertaisuus.

SYVÄPAINO, grafiikan painomenetelmä, jossa painolaatan väriä antavat kohdat ovat syvennyksinä, esim. etsaus, vaskipiirros, teräspiirros, akvatinta, mezzotinto.

SÄRMÄVIISTE, kulman muotoileminen viistämällä. Vrt. fasetti. Kulma voidaan myös uurtaa (särmäuurre) tai se voidaan muotoilla sauvaksi (särmäsauva).

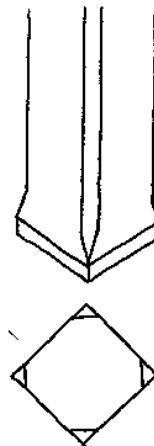
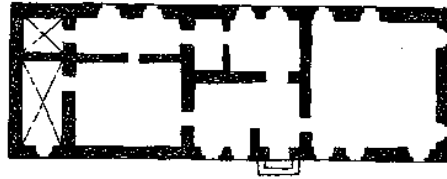
T

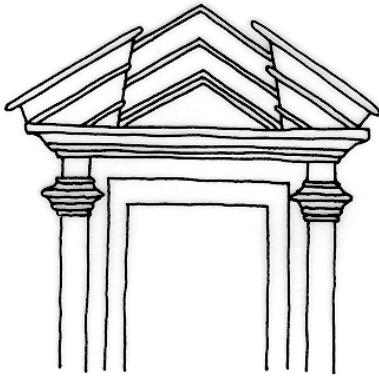
TABERNA (lat.), roomalaisen asuinkerrostalon pohjakerroksessa kadulle avoin myymälähuone.

TABERNAAKKELI, room. katolisessa kirkossa ehtoollisleivän säilytyskaappi tai -rakennelma tai alttarin päällä oleva koristeellinen katos tai goottilaisessa rakennustaiteessa solakoiden pylväiden kannattama katos, jonka alla on usein veistos.

TABLINUM (lat.), roomalaisessa domuksessa atriumin ja peristyylipihan välissä sijaitseva isännän työ- ja vastaanottohuone.

TAITEILIJAN VEDOS, *épreuve d'artiste*. Taiteilijan itselleen vedostama grafiikanlehti. Merkitään e.d'A, e.a., A.P. (artist's proof), Tait. vedos.

TAITTEINEN, rakennustaiteessa koristeellinen lista-aihe, joka työntyy eteen- ja taaksepäin katkaistuina taitteina.

TAMBUURI, kupolinkaula. Ks. kupoli.

TANAGRA-VEISTOS, Kreikasta, lähinnä muinaisesta Tanagran kaupungista löydetty, terrakotasta valmistettu ja maalattu pienoiveistos, joita tehtiin Boiotiassa n. 500 - 200 eKr.

TASISMI, eurooppalaisesta abstraktin ekspressionismin muunnoksesta käytetty termi. Tasismia on käytetty informalismin rinnakkaisterminä. Siinä pyritään yleensä spontaania väriläikkien levittämistä kankaalle.

TAUSEERAUS, tausia. Metallin pinnan koristaminen upottamalla siihen jalompia metalleja.

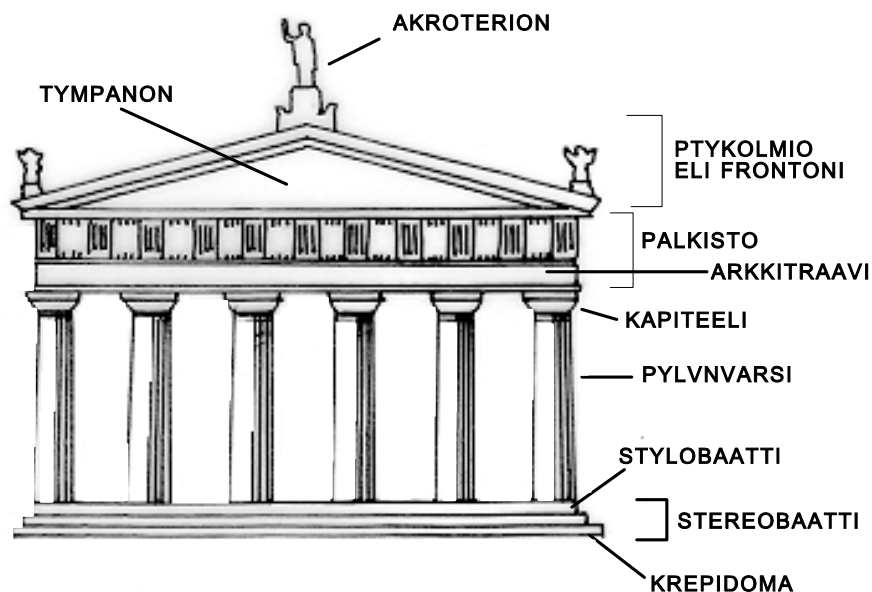
TEKSTUURI, pintarakenne.

TEKTONINEN, arkkitehtoninen (tai taideteollinen) rakenne, jossa jako kannattaviin ja kannatettaviin rakennusosiin on korostunut tai yleensä ilmaistu.

TEMENOS, antiikin tempelialue.

TEMPERA, maalausväri, jossa läpikuultamattomien värien sideaineena on öljyemulsio, kasvikumi, vaha, hunaja, kaseiini tai munankeltuainen.

TEMPPELI

TENEBRISMI, taide, jossa korostetaan voimakkaita valo-varjo -kontrasteja.

TERASSI, penger, porrasmainen tasanne puutarhassa, rakennuksen edustalla ym.

TERMIT, antiikin roomalainen kylpylä.

TERRAKOTTA, poltettu, lasittamaton, väriltään kellertävästä ruskeanpunaiseen vaihteleva savitavara.

TERÄSBETONI, betoni, joka on vahvistettu terästangoilla tai verkoilla.

TESSERA (lat.), mosaiikkipala.

THOLOS (kr.), antiikin Kreikan pyörötemppli tai pyöreän rakennuksen kupoli.

TILATAIDE, sisä- tai ulkotilaan tehty miljöö, joka on tarkoitettu taideteokseksi. Ks. installaatio, assemblaasi.

TONDO (it.), pyörökuva, ympyränmuotoinen maalaus tai reliefi.

TORSO (it.), (tarkoituksella tai rikkoutumisen vuoksi) päätön ja raajatön ihmisen tai eläimen veistokuva.

TOUCHE (ransk.), esitys- tai suoritustapa. Varsinkin maalaustaiteessa taiteilijan siveltimekäyttö, hänen tapansa sivellä värit kankaalle ja siitä kehitetty erityinen taiteellinen vaikutuskeino.

TRANSGRESSIIVISUUS, rajarikkoisuus.

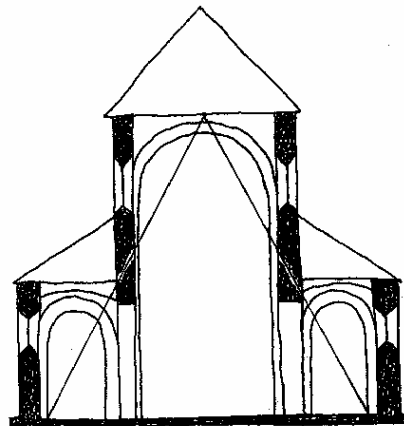
TRAVEE, arkkitehtuurissa kahden pilarin tai pylvään väli tai niiden välinen holvattu ala tai sitä vastaava tila. Ks. goottilainen kirkko.

TRECENTO (it.), Italian 1300-luvun taide, italialainen myöhäisgotiikka. Vrt. quattrocento ja cinquecento.

TRIANGULAATIO, ad triangulatum. Rakennustaiteessa mm. gotiikan aikana käytetty tapa määrittellä konstruktivisesti tärkeitä pisteitä suorakulmaisten tai tasasivuisten kolmioiden avulla.

TRIFORIUM (lat.), triforio. Romaanisissa ja goottilaisissa kirkoissa seinämuuriin sovitettu, klerestorioikkunoiden alapuolella oleva pienoispylväsgalleria.

TRIGLYFI, uurteinen laatta doorilaisen temppelin friisissä. Merkitsee kattopalkin

pään pylvään kohdalla. Ks. pylväsjärjestelmä.

TRIPODI, kolmijalka. Alun perin antiikin aikainen kolmijalkainen metalliastia.

TRIPTYYYKKI, kolmijakoinen siipialttarimaaus, jossa keskiosa on kiinteä ja siivet taituvat. Ks. siipialttari. Vrt. diptyykki, pentatyökki ja polyptyykki.

TRISKELE, koristemotiivi, jossa samasta pisteestä erkanevat kolme koukistunutta jalkaa tai niitä tyyllittelevää sakaraa.

TRIUMFIKAARI, monumentaaliportti, "riemukaari". Kirkossa runkokuoneen ja kuorin välinen holvikaari.

TRIUMFIKRUSIFIKSI, kirkossa runkokuoneen ja kuorin väliin sijoitettu suurikokoinen Ristiinnaulitun kuva.

TROFEE, voitonmerkinä esitetty koristesommitelma (voitettujen) aseista ja varustuksista. Tästä on johdettu myös muunlaista kuvastoa esittävät ryhmät, esim. soittimet.

TROMPE L'OEIL (ransk.), maalaus, joka luo illusionistisin keinoin pettävän todellisuusvaikutelman.

TROMPPI, suppiloholvi, joka on tehty nelikulmisen tilan kulmiin pyöreän kupolin tueksi. Ks. kupoli.

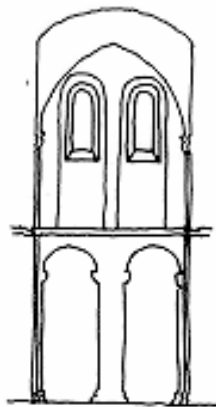
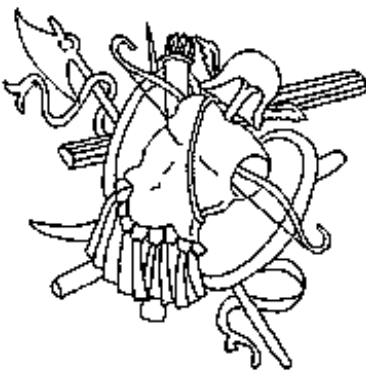
TRYMOO, portaalin tai ikkunan keskellä oleva, joskus veistoksin somistettava rakennusosa tai kahden ikkunan välinen seinän osa.

TUENVAIHTO, holvattujen tilojen tukirakenteissa esiintyvä pylväiden ja pilareiden säännöllinen vaihtelu.

TUKIKAARI, kaari, joka monilaivaisissa goottilaisissa kirkoissa siirtää keskilaivan holvien paineen sivulaivojen kattojen yli ulkoseiniin tukipilareihin.

TUKIPILARI, kontrefori. Muuria vahvistava pilari, joka ottaa vastaan kattoholvista muuriin kohdistuvan sivupaineen. Ks. goottilainen kirkko.

TUKIPILARIKIRKKO, lamasalvoskirkko, jossa seiniä on vahvistettu arkkurakenteisilla lamasalvospilareilla.

TRYMOO

TUMBA, arkun muotoinen hautamuisto-merkki, jonka kannessa on vainajaa kuvaava veistos tai reliefi.

TURELLI, seinästä ulkoneva kapea pikkutorni.

TUULILAUTA, puurakennuksen satulakaton päätylista, räystäään reunassa oleva koristeltu lauta.

TYMPANON (kr.), klassisen temppelin päätykolmion rajaama kenttä tai kaaren rajaama kenttä oviaukon yläpuolella. Ks. frontoni.

TYPOGRAFIA, kirjapainotaito, painotuotteen taiteellinen ulkoasu.

TYPOLOGINEN KUVAUSTAPA, Vanhan testamentin kuva-aiheiden tulkitseminen Uuden testamentin aiheiden ennecuvina. Lähinnä keskiajan taiteessa.

TYYLITTELY, stilisointi. Muotojen yksinkertaistaminen, pelkistäminen, niiden muuntaminen kaavamaisiksi kuvioiksi.

U

ULKOILMAMAALAUUS, plein air -maalauus. 1800-luvulla käyttöön tullut maalaustapa, jossa maisemat ja luontoon liittyvät aiheet maalataan ulkona eikä ateljeessa.

ULTRADORISMI, kustavilaisen klassismin arkkitehtuurin n. vuosiin 1785-1795 sijoittuva, äärimmäisen niukka, doorilaista arkkitehtuuria ihannoiva vaihe.

UUSASIAL LISUUS, Die Neue Sachlichkeit. Ekspressionismin tunnekeskeiselle taidekäsitykselle vastareaktionä syntyneet realistiset maalaustaiteen virtaukset Saksassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Ominaista pyrkimys objektiiviseen ilmaisuun.

UUSI JULKINEN TAIDE, engl. new genre public art. Amer. taiteilija Suzanne Lacyn esittelemä käsite, joka tarkoittaa muunlaista kuin monumentaalista julkista taidetta. Huomion keskipisteenä ovat yleisön, kommunikaation, ihmisten välisten suhteiden ja usein myös poliittisuuden käsitteet. U. on usein tehty paikallisten ihmisten kanssa heidän omista lähtökohdistaan. Se on tila-

päistä ja käytännöllistä, ei suuntaudu vain esteettisen elämyksen tuottamiseen.

UUSKLASSISMI, UUSKLASSISISMI, 1700-luvun puolivälissä syntynyt taideliike, joka ihanoi antiikin perintöä.

V

VAHAMAALAUUS, enkaustiikka. Maalausmenetelmä, jossa pigmenttien sideaineena on vaha.

VALEARKADI, umpinainen koristearkadi, joka on kiinni seinäpinnassa.

VALEHOLVI, holvi tai kaari, joka rakennetaan latomalla kiviä tai tiiliä portaittain aukon ylle.

VALKOPIIRROS, puupiiroksen laji, jossa kuvapiirteet leikataan syvennyksinä laataan niin että ne vedoksessa esiintyvät valkeina mustalla pohjalla.

VALOPAINO, valomekaaninen laakapainomenetelmä, jossa kuva saadaan jäljentymään paino-originaaliin ilman rasterointia valokuvauksen menetelmiä käyttäen.

VALUMUURI, muuri, jossa kahden kivistä ladotun seinämän väli on täytetty kivi- ja sora-ainesta sisältävällä laastilla.

VALÖÖRI, värin valovoima I. valoisuus- ja tummuusaste.

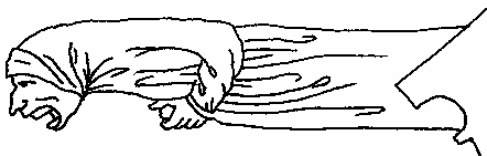
VANITAS (lat.), asetelmamaalauksen allegorinen laji, jossa asetelman esineet symboloivat ihmiselämän ja kaiken maallisen katoavaisuutta.

VEDENSYÖKSIJÄ, usein koristeltu ulkoneva räystäskouru, joka estää sadevettä valumasta seinäpinnalle.

VEDUTA (it.), näköala. Tarkkaan luonnonmukaisesti maalattu tai piirretty tunnistettavissa oleva maisemakuva erityisesti 1700-luvun Italiassa.

VENDILÄINEN LIMITYS, muuraustapa, jossa vuorottelevat juoksu- ja sidekivet ja jossa sidekivi osuu sekä ylä- että alapuolisen juoksukiven keskelle.

VERHOFASADI, kulissifasadi. Julkisivu, jolla ei ole orgaanista arkkitehtonista yhte-

yttä sen takana olevaan rakennukseen tai kantavaa rakennetta peittävä ei-kantava ulkoseinä.

VERISMI, kärjistettyyn todenmukaisuuteen ja yksityiskohtaisuuteen pyrkivä realistinen taide.

VERNIS MOU (ransk.), pehmeäpohjasyövytyksen ranskalainen nimitys.

VERNISSA, öljystä ja hartsista sekoitettu aine, jolla maalaukset suojataan. Vrt. vernissage (vernissaus) = taidenäyttelyn avajaiset.

VESTIBYYLI, eteistila tai eteishalli. Ks. esim. domus.

VILLA (lat.), antiikin roomalainen maaseutu-asunto (villa rustica) tai esikaupunkitalo (villa urbana, villa suburbana). Myöhemmin puutarhan ympäröimä talo, huvila.

VIMPERGI, koristepääty. Goottilaistyyllisen oven tai ikkunan krapu- ja ristikkukoristeinen, usein fiaalien reunustama, jyrkäsivuinen pääty.

VINJETTI, ornementaalinen otsikkokuva kirjataiteessa.

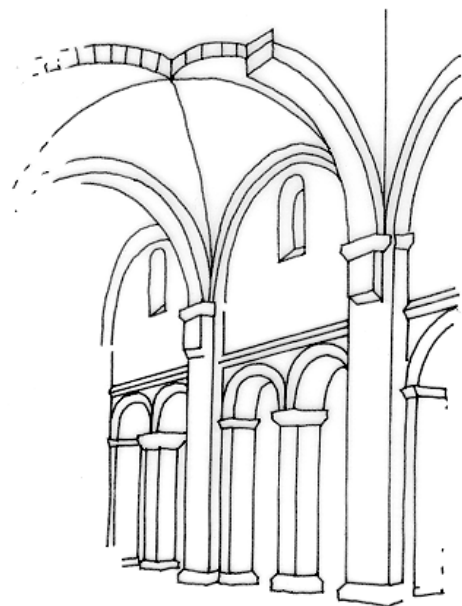
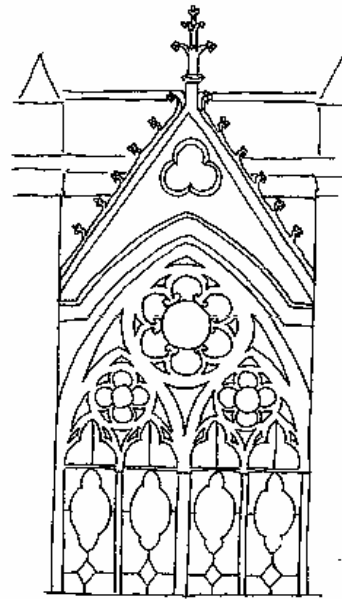
VOLUUTTA, voluutti. Spiraalimaisesti kiertävä koristeaihe. Joonialaiselle pylväänpäälle tunnusomainen osa. Ks. goottilainen kirkko.

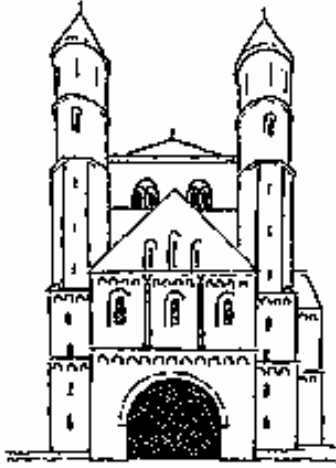
VOLYYMI, taideteoksen tilaulottuvuus.

VOTIIVIKIRKKO, lupauksen mukaan rakennettu ja esim. jollekin pyhimykselle omistettu kirkko.

VOTIIVITAUULU, lupauksen mukaan pyhälle lahjoitettu taulu.

VYÖKAARI, transversaalikaari, poikkikaari, holvikaari. Basilikatyyppisissä kirkoissa keskilaivan holveja kannattava sisäkaton poikki säännöllisin välimatkoin kulkeva kaari. Vrt. kilpikaari.

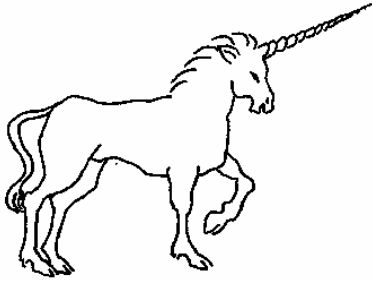

W

WESTWERK (saks.), Varhaiskeskiaikaisten basilikakirkkojen lisätiloilla varustettu länsipäädyn sisäänkäyntiosa, joka sisälsi usein kappelin ja yläpuolella merkkihenkilöitten aition. Päädyssä saattoivat olla paritornit.

Y

YKSISARVINEN, kristillisessä taitessa keskiajalla yleistynyt tarueläin, joka symboloi neitsyyttä ja puhtautta sekä joskus Kristuksen voimaa.

YMPÄRISTÖTAIDE, luonnon- tai kulttuuriympäristöön tehty taide. Ks. maataide, tilataide.

Z

ZIKKURRAT, mesopotamialainen temppelirakennelma, joka muodostuu useista terasimaisista, yläspäin pienenevistä tiilijalustoista ja jonka huipulla kulttihuone.

